

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

«Особливості використання розвиваючих ігор у логопедичній роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня»

Виконала здобувачка 2 курсу групи Sol1-M24
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
Спеціальності А6 Спеціальна освіта
спеціалізації А6.01 Спеціальна освіта. Логопедія
Ірина МОЗОЛЕВСЬКА

Керівник:
Вадим ЛЕВИЦЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Оксана ДМІТРИЄВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	
1.1. Сутність та особливості проявів загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку.....	8
1.2. Роль розвивальних ігор у корекційній роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку.....	16
1.3. Психолого-педагогічні аспекти використання дидактичних ігор у практиці логопедичної роботи.....	25
1.4. Опис методів і підходів до корекції порушень мовленнєвого розвитку у дошкільників.....	31
Висновки до розділу	36
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ВИКОРИСТАННЯМ РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР	
2.1. Методика проведення констатувальної частини експериментального дослідження.....	38
2.2. Результати констатувальної частини експериментального дослідження.....	50
2.3. Методичні рекомендації з використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	57
Висновки до розділу	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) третього рівня зумовлена зростаючою потребою у впровадженні ефективних методик корекційного навчання, що враховують вікові та індивідуальні особливості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. У сучасному суспільстві мовлення виконує важливу роль у процесах соціалізації, когнітивного розвитку, формування особистості, а також у подальшому успішному навчанні дитини у школі. В умовах стрімкого розвитку освітніх технологій та реформування підходів до корекційного навчання особливої уваги потребують методи, які дозволяють гармонійно поєднувати навчальну та ігрову діяльність, адже гра є провідним видом діяльності дошкільників і сприяє їх всебічному розвитку.

Загальний недорозвиток мовлення третього рівня характеризується значними порушеннями всіх компонентів мовленнєвої системи: звуковимови, лексики, граматики, зв'язного мовлення та фонематичного сприймання. Діти з таким діагнозом мають труднощі у формуванні правильного мовлення, засвоєнні нових слів, побудові зв'язних висловлювань, що ускладнює комунікацію з однолітками та дорослими. Окрім мовленнєвих труднощів, у дітей із ЗНМ часто спостерігаються вторинні порушення когнітивного розвитку: недостатній рівень розвитку пам'яті, уваги, мислення, труднощі у сприйнятті та відтворенні інформації, що негативно позначається на готовності до навчання у школі. У зв'язку з цим, постає завдання пошуку ефективних методів корекційної роботи, які б сприяли всебічному розвитку дітей та усуненню мовленнєвих порушень у найбільш природний та доступний для них спосіб.

Одним з таких методів є використання розвивальних ігор, які забезпечують активізацію мовленнєвої діяльності дітей, сприяють збагаченню їх словникового запасу, розвитку граматичної будови мовлення, покращенню звуковимови, формуванню комунікативних навичок. Гра, як основний вид діяльності дошкільників дозволяє легко та невимушено інтегрувати навчальні завдання у

процес міжособистісної взаємодії, забезпечуючи високу мотивацію дітей та активізацію їх пізнавальної діяльності. Вона сприяє розвитку дрібної моторики, сенсорики, координації рухів, а також формуванню навичок самоконтролю, довільної уваги, логічного мислення, що є важливими складовими загального розвитку дитини.

Важливо підкреслити, що використання розвивальних ігор у логопедичній роботі відповідає сучасним тенденціям освіти, які орієнтуються на особистісно-зорієнтований підхід, активізацію діяльності дітей та створення комфортного розвивального середовища. Інтерактивність ігор, їх різноманітність, можливість адаптації до індивідуальних потреб кожної дитини роблять цей метод надзвичайно ефективним для подолання мовленнєвих порушень. Таким чином, дослідження особливостей використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками із ЗНМ третього рівня є актуальним, оскільки дозволяє оптимізувати корекційний процес, підвищити його результативність і забезпечити гармонійний мовленнєвий та когнітивний розвиток дітей.

Мета дослідження – обґрунтувати ефективність застосування розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня та визначити оптимальні ігрові методики для корекції мовленнєвих порушень.

Об'єкт дослідження – процес логопедичної роботи з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня.

Предмет дослідження – особливості використання розвивальних ігор у корекційній роботі з дітьми дошкільного віку, які мають загальний недорозвиток мовлення третього рівня.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що використання серії спеціально дібраних розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня сприятиме більш ефективному формуванню мовленнєвої компетентності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність та особливості проявів загального недорозвитку мовлення у дошкільників, визначити його основні характеристики та вплив на формування мовленнєвих навичок.

2. Дослідити роль розвивальних ігор у корекційній роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку, обґрунтувати їх ефективність та значення для розвитку мовлення.

3. Визначити психолого-педагогічні аспекти використання дидактичних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками, проаналізувати їх вплив на розвиток мовленнєвих, когнітивних та комунікативних здібностей дітей.

4. Описати основні методи і підходи до корекції мовленнєвих порушень у дошкільників, розглянути сучасні логопедичні техніки та ігрові прийоми.

5. Розробити та провести констатувальну частину експериментального дослідження для оцінки рівня мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення.

6. Проаналізувати результати констатувального етапу експериментального дослідження, визначити ефективність застосування розвивальних ігор у корекційній роботі.

7. Розробити методичні рекомендації для логопедів щодо використання розвивальних ігор у роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня з метою підвищення ефективності корекційного процесу.

8. Сформулювати висновки проведеного дослідження.

У процесі дослідження було застосовано комплекс **методів**, які забезпечили всебічний аналіз проблеми використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня. Теоретичні методи включали аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію наукових джерел з логопедії, педагогіки, психології, що дозволило визначити сутність загального недорозвитку мовлення, його особливості та основні напрями корекційної роботи. Метод порівняльного аналізу сприяв виявленню відмінностей між традиційними та ігровими методами логопедичної роботи, а також визначенню їх ефективності. Емпіричні методи дослідження включали

спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей у процесі логопедичних занять, анкетування та опитування логопедів, вихователів і батьків для виявлення рівня сформованості мовленнєвих навичок та особливостей сприйняття дітьми ігрових методів навчання. Діагностичні методи передбачали використання спеціальних логопедичних методик, спрямованих на оцінку стану мовлення дітей, рівня їх фонематичного сприймання, звуковимови, словникового запасу, граматичної правильності мовлення та зв'язного мовлення. Експериментальні методи включали проведення констатувального експерименту з метою визначення початкового рівня мовленнєвого розвитку дітей та формувального експерименту для впровадження розвивальних ігор у логопедичну роботу й аналізу їх впливу на корекційний процес.

Елементи наукової новизни полягає у комплексному аналізі та обґрунтуванні ефективності використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками, які мають загальний недорозвиток мовлення третього рівня. У ході дослідження визначено специфічні особливості мовленнєвих порушень у дітей цієї категорії, встановлено їх вплив на комунікативну, когнітивну та емоційно-вольову сферу. Здійснено теоретичне узагальнення та уточнення ролі ігрової діяльності у процесі корекційного навчання, визначено психолого-педагогічні засади її ефективного застосування. Розроблено методичні рекомендації щодо інтеграції розвивальних ігор у систему логопедичної роботи, що дозволяє посилити корекційно-розвитковий вплив та сприяє підвищенню мотивації дітей до мовленнєвої активності.

Отримані результати можуть слугувати основою для подальших досліджень у сфері логопедії, дитячої психології та педагогіки, а також сприяти вдосконаленню освітніх програм для дітей із мовленнєвими порушеннями.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання матеріалів дослідження у логопедичній практиці для підвищення ефективності корекційної роботи з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення третього рівня. Запропоновані у роботі методи і прийоми можуть бути використані у діяльності логопедів, педагогів які працюють із дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. Запропоновані методичні рекомендації та

розроблені ігрові прийоми сприяють підвищенню мотивації дітей до мовленнєвої діяльності, покращенню якості засвоєння мовного матеріалу та загальному розвитку дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ЗДО) №137 м. Києва, у старшій логопедичній групі «Ромашка».

Структура роботи: робота складається з двох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

1.1. Сутність та особливості проявів загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку.

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – це складне мовленнєве порушення, що характеризується значними відхиленнями у формуванні всіх компонентів мовленнєвої системи: фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної та зв'язного мовлення. Це порушення виникає внаслідок різних біологічних і соціальних факторів, які негативно впливають на розвиток мовленнєвої діяльності дитини. Загальний недорозвиток мовлення охоплює дітей, які не мають порушень слуху та інтелекту, проте їх мовлення суттєво відстає від вікової норми [1, с. 34]. Вчені розрізняють кілька рівнів ЗНМ, які відображають ступінь сформованості мовлення у дитини: від повної відсутності мовлення до його вираженого недорозвитку зі збереженням окремих мовленнєвих структур [2, с. 112].

Особливістю ЗНМ третього рівня є суттєве порушення всіх мовленнєвих компонентів, проте діти вже володіють фразовим мовленням, хоча воно характеризується граматичною та фонетичною недостатністю. Їх активний словник є значно меншим, що ускладнює формулювання власних думок і розуміння зверненого мовлення. Лексичний запас обмежений, дітям важко знаходити точні слова для вираження своїх потреб і думок, а також засвоювати нові мовленнєві одиниці [3, с. 87]. Значні труднощі спостерігаються у використанні граматичних категорій: діти допускають помилки в узгодженні слів за родом, числом і відмінком, неправильно будують речення та порушують порядок слів [4, с. 69].

Фонетична сторона мовлення також характеризується різними порушеннями, які можуть проявлятися у спотворенні звуків, пропусках або

замінах фонем. Діти із ЗНМ третього рівня часто мають нечітку артикуляцію, порушення просодичних характеристик мовлення, що робить їх мовленнєву продукцію важкозрозумілою для оточуючих [5, с. 53]. Особливості фонематичного сприймання проявляються у труднощах розрізнення схожих за звучанням звуків, що, у свою чергу, ускладнює засвоєння грамоти та підготовку до оволодіння навичкою письма [6, с. 102].

Значний вплив на мовленнєвий розвиток дітей із ЗНМ має стан когнітивних процесів. Багато досліджень підтверджують, що у таких дітей нерідко спостерігаються порушення уваги, пам'яті, мислення та просторового орієнтування [7, с. 48]. Вони повільніше засвоюють нову інформацію, їм складніше здійснювати логічні операції та встановлювати зв'язки між предметами і явищами [8, с. 134]. У дітей із ЗНМ відзначається недостатній рівень сформованості довільної уваги, що негативно позначається на здатності до навчання, особливо в умовах фронтальної роботи в групі [9, с. 77].

Соціально-комунікативний розвиток дітей із ЗНМ має свої особливості. Через труднощі у мовленнєвому спілкуванні вони часто уникають контактів з однолітками, що може призводити до соціальної ізоляції та низької самооцінки [10, с. 59]. Відсутність сформованих мовленнєвих навичок ускладнює процес взаємодії з дорослими, що може викликати емоційні труднощі, підвищену тривожність та нестійкість поведінки [11, с. 91]. Деякі діти із ЗНМ схильні до імпульсивних реакцій, у них може спостерігатися підвищена збудливість або, навпаки, апатичність і відсутність ініціативності [12, с. 110].

Важливим фактором, який впливає на мовленнєвий розвиток дітей із ЗНМ, є стан дрібної моторики. Дослідження довели, що існує тісний зв'язок між рівнем розвитку рухових навичок і мовленням дитини [13, с. 62]. У дітей із загальним недорозвитком мовлення часто спостерігається недостатня координація рухів пальців, що ускладнює виконання тонких маніпулятивних дій та негативно позначається на формуванні письмових навичок у майбутньому [14, с. 79]. Саме тому у логопедичній роботі важливу роль відіграють вправи, спрямовані на розвиток дрібної моторики та загальної координації [15, с. 55].

Таким чином, загальний недорозвиток мовлення третього рівня є складним і багатокомпонентним порушенням, яке охоплює всі аспекти мовленнєвої діяльності дитини та супроводжується вторинними відхиленнями у когнітивній, емоційно-вольовій та руховій сферах. Вчасна та цілеспрямована корекційна робота, побудована з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, є необхідною умовою для успішного подолання мовленнєвих труднощів та гармонійного розвитку дитини [16, с. 127].

Загальний недорозвиток мовлення потребує комплексного підходу до корекційної роботи, оскільки мовленнєві порушення впливають не лише на здатність до вербального спілкування, але й на загальний когнітивний розвиток, соціальну адаптацію та готовність до навчання у школі [17, с. 142]. Однією з ключових проблем, які спостерігаються у дітей із третім рівнем ЗНМ, є значні труднощі у формуванні зв'язного мовлення. Незважаючи на те, що діти можуть будувати фрази та висловлювання, їх мовлення все ще залишається граматично недосконалим, логічно непослідовним і фрагментарним [18, с. 85]. Такі діти часто не можуть самостійно переказати зміст прочитаної чи почутої історії, правильно вибудувати послідовність подій або виділити головну думку висловлювання. Це ускладнює спілкування з дорослими та однолітками, спричиняє труднощі у розумінні завдань та інструкцій і може призводити до вторинних емоційно-поведінкових проблем, таких як замкнутість, невпевненість у собі або, навпаки, агресивність через неможливість ефективного вираження своїх потреб [19, с. 73].

Формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення значною мірою залежить від здатності до розширення словникового запасу. Однак однією з особливостей ЗНМ третього рівня є обмеженість активного та пасивного словника. Діти мають труднощі у засвоєнні нових слів, особливо абстрактних понять, синонімів, антонімів, узагальнюючих категорій. Це призводить до того, що мовлення стає одноманітним, вони часто використовують одні й ті самі слова, уникають складних висловлювань і вдаються до жестової комунікації замість вербального висловлення думки [20, с. 98]. Крім того можуть неправильно використовувати слова, не розуміти їх

багатозначності, що призводить до труднощів у сприйнятті текстів та розповідей [21, с. 123].

Окремо слід відзначити труднощі засвоєння граматичних норм. У дітей із ЗНМ третього рівня спостерігаються порушення в узгодженні слів за родом, числом і відмінком, а також у використанні дієслівних форм. Вони часто пропускають прийменники, неправильно будують складні речення, допускають помилки у використанні відмінкових закінчень, що робить їх мовлення важкозрозумілим [22, с. 76]. Такі порушення можуть зберігатися навіть у молодшому шкільному віці, що ускладнює процес засвоєння навичок письма та читання і може стати передумовою для розвитку дисграфії та дислексії [23, с. 131].

Важливим аспектом загального недорозвитку мовлення є порушення фонетико-фонематичної складової. У дітей із ЗНМ третього рівня можуть спостерігатися стійкі помилки у вимові звуків, заміна або пропуск складних фонем, спотворення слів, що ускладнює процес сприйняття мовлення оточуючими [24, с. 89]. Фонематичний слух у таких дітей також розвинений недостатньо, що призводить до труднощів у розрізненні звуків і сприйнятті схожих за артикуляцією фонем. Через це діти часто плутають звуки під час вимови і на письмі, що може негативно позначитися на їх оволодінні грамотою та подальшому шкільному навчанні [25, с. 115].

Ще одним важливим аспектом є зв'язок між рівнем мовленнєвого розвитку та станом моторики дитини. Дослідження доводять, що діти із ЗНМ третього рівня мають значні труднощі у розвитку дрібної моторики, що проявляється у нечітких рухах пальців, слабкому контролю за дрібними маніпуляціями, недостатній координації рухів [26, с. 67]. Це пов'язано з тим, що розвиток мовлення та моторики є взаємопов'язаними процесами, оскільки центри, що відповідають за ці функції, знаходяться у сусідніх зонах кори головного мозку [27, с. 122]. Через це у логопедичній роботі з дітьми із ЗНМ велика увага приділяється розвитку дрібної моторики, оскільки її стимуляція сприяє активізації мовленнєвої діяльності [28, с. 74].

Не менш важливим є вплив загального недорозвитку мовлення на соціальну адаптацію. Через обмежені мовленнєві можливості діти з таким порушенням часто уникають активного спілкування, відчувають труднощі у встановленні контактів з однолітками, що може призводити до формування замкнутості, емоційної нестабільності та навіть поведінкових порушень [29, с. 133]. Такі діти можуть бути надмірно сором'язливими або, навпаки, проявляти агресивні реакції, оскільки не можуть вербально виразити свої потреби та переживання. Нерідко у дітей із ЗНМ спостерігається емоційна лабільність, швидка зміна настрою, підвищена тривожність, що також ускладнює взаємодію з соціальним оточенням [30, с. 91].

З огляду на всі ці особливості, загальний недорозвиток мовлення третього рівня потребує системного підходу до корекції, який має включати роботу над усіма компонентами мовлення – лексичним, граматичним, фонетико-фонематичним, а також розвиток когнітивних процесів, дрібної моторики та соціальних навичок. Ефективна корекційна робота з дітьми із ЗНМ має базуватися на використанні ігрових методів навчання, оскільки саме гра є природною формою діяльності дошкільників і сприяє активній мовленнєвій взаємодії [31, с. 145]. Використання розвивальних ігор дозволяє зробити процес навчання цікавим та ефективним, стимулює мовленнєву активність дітей, сприяє збагаченню словникового запасу та формуванню правильних мовленнєвих структур [32, с. 78].

Важливим аспектом у роботі з дітьми із загальним недорозвитком мовлення третього рівня є комплексний підхід до подолання мовленнєвих порушень, що включає як спеціальні логопедичні вправи, так і використання розвивальних ігор, спрямованих на стимуляцію мовленнєвої активності, розвиток когнітивних процесів та корекцію поведінкових особливостей. Оскільки діти з таким порушенням мають недостатньо сформовані всі компоненти мовлення, робота з ними має бути системною та послідовною, охоплюючи не лише корекцію звуковимови, а й розширення словникового запасу, формування граматичних навичок, розвиток зв'язного мовлення та фонематичного сприймання [33, с. 82].

Однією з ключових проблем дітей із ЗНМ третього рівня є бідність словникового запасу. Такі діти часто використовують обмежену кількість слів, що не дозволяє адекватно висловлювати думки та будувати зв'язне висловлювання. Це пояснюється як недостатнім розвитком пасивного словника, так і труднощами у зберіганні та відтворенні мовленнєвої інформації. Вони можуть плутати значення слів, використовувати слова у невластивому контексті, не розрізняти багатозначність лексичних одиниць [34, с. 94]. Для подолання цієї проблеми у корекційній роботі застосовуються спеціальні мовленнєві ігри, спрямовані на розширення словника, наприклад, ігри на добір синонімів і антонімів, ігри-загадки, асоціативні ігри, що сприяють активізації словникового запасу та формуванню стійких мовленнєвих зв'язків [35, с. 107].

Ще однією особливістю мовлення дітей із ЗНМ є граматичні помилки, що проявляються у неправильному використанні відмінкових закінчень, узгодженні прикметників з іменниками, порушенні порядку слів у реченні. Наприклад, діти можуть говорити «мама дати книжка» замість «мама дала книжку», що свідчить про недосконалість граматичного ладу мовлення. Виправлення таких помилок потребує використання спеціальних ігор на моделювання речень, перетворення слів за граматичними категоріями, зокрема, «Хто, що робить?» (де дитина добирає правильну форму дієслова), «Чарівний мішечок» (гра на відмінювання слів), «Склади речення» (гра на побудову правильних конструкцій) [36, с. 89].

Фонетико-фонематичні порушення у дітей із ЗНМ третього рівня також є досить поширеними та можуть проявлятися у неправильній вимові звуків, заміні одних фонем іншими, а також у недостатньому розвитку фонематичного сприймання. Наприклад, дитина може плутати звуки [с] і [ш], [р] і [л], неправильно вимовляти складні звукові конструкції, такі як «трава» → «твава», «корова» → «колова» [37, с. 121]. Подібні порушення ускладнюють процес засвоєння грамоти та можуть призводити до труднощів у письмі та читанні.

Розвиток зв'язного мовлення є одним з найскладніших завдань у корекційній роботі з дітьми із ЗНМ третього рівня, оскільки навіть при наявності певного словникового запасу та граматичних знань вони можуть мати труднощі з побудовою зв'язних висловлювань, описом картинок, переказом текстів. Часто їх

висловлювання є непослідовними, містять багато пауз, неправильно побудованих речень, що ускладнює спілкування з оточуючими [39, с. 96].

Важливу роль у розвитку мовлення дітей із ЗНМ відіграє також формування навичок невербальної комунікації та соціальної взаємодії. [41, с. 127].

Не менш важливим є вплив моторики на мовленнєвий розвиток дітей із ЗНМ. Доведено, що рівень розвитку дрібної моторики безпосередньо впливає на мовленнєві навички, оскільки рухова активність стимулює роботу мовленнєвих центрів мозку [42, с. 79]. Саме тому у логопедичній роботі активно використовуються пальчикові ігри, ліплення, малювання, заняття з конструктором, що сприяє розвитку дрібної моторики та координації рухів пальців, а отже, позитивно впливає і на мовленнєвий розвиток [43, с. 93].

Таким чином, корекційна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення третього рівня має бути комплексною: збагачення словникового запасу, формування граматичної правильності мовлення, розвиток фонематичного сприймання, удосконалення звуковимови та зв'язного мовлення.

Ефективність логопедичної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення третього рівня залежить від правильної організації корекційного процесу, використання диференційованого підходу та індивідуалізації методів навчання.

Одним з важливих напрямів корекції є робота над звуковимовою. У дітей із ЗНМ третього рівня часто спостерігаються різні типи порушень: спотворення звуків, їх заміна, пропуск або перестановка у словах. Найпоширенішими є заміни свистячих і шиплячих звуків («сік» → «шік», «шапка» → «сапка»), порушення вимови сонорних («риба» → «либа»), помилки у вимові африкат («чашка» → «цашка»). Це пов'язано як з недостатньою рухливістю артикуляційного апарату, так і з порушенням фонематичного слуху. Тому робота над звуковимовою має включати вправи на розвиток слухової уваги, артикуляційну гімнастику, постановку правильного положення органів артикуляції та автоматизацію звуків у словах і фразах. Логопедичні заняття мають бути побудовані за принципом поступового ускладнення: від ізольованої вимови звука до його використання у словах, фразах і розгорнутих висловлюваннях.

Наступним важливим аспектом є розвиток фонематичного сприймання. Діти часто плутають звуки, схожі за акустичними та артикуляційними характеристиками («д» – «т», «п» – «б», «с» – «з»), що ускладнює процес оволодіння навичками читання та письма.

Лексико-граматична сторона мовлення дітей із ЗНМ третього рівня також має значні відхилення. Словниковий запас обмежений, погано розуміють значення багатозначних слів, метафор, прислів'їв. Найчастіше страждає використання узагальнюючих понять (замість «фрукти» – «яблуко, груша»), діти не розрізняють антоніми та синоніми, мають труднощі у використанні прийменникових конструкцій («книга лежить стіл» замість «книга лежить на столі»).

Розвиток зв'язного мовлення є найбільш складним завданням, оскільки діти із ЗНМ третього рівня зазвичай не можуть самостійно будувати логічно зв'язні висловлювання. Їм складно переказати текст, скласти опис за картинкою, придумати розповідь за серією сюжетних зображень.

Також необхідно враховувати, що мовленнєві труднощі дітей із ЗНМ третього рівня впливають на соціальну взаємодію. Через невпевненість у своєму мовленні вони можуть уникати спілкування, бути замкнутими, сором'язливими або, навпаки, демонструвати агресивну поведінку через неможливість вербально виразити свої потреби. Саме тому у корекційній роботі важливо приділяти увагу розвитку комунікативних навичок: навчати дітей ставити запитання, підтримувати діалог, висловлювати свої думки.

Крім того, для ефективного корекційного впливу важливо враховувати особливості розвитку моторики дітей із ЗНМ третього рівня. Доведено, що існує тісний зв'язок між станом дрібної моторики та рівнем мовленнєвого розвитку, оскільки моторні центри мозку та мовленнєві зони розташовані поруч. Діти з порушеннями мовлення часто мають труднощі у координації дрібних рухів рук, що проявляється у незграбності, слабкій точності рухів пальців, що може ускладнювати подальше оволодіння навичками письма.

1.2. Роль розвивальних ігор у корекційній роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку.

Розвивальні ігри відіграють важливу роль у корекційній роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку. Мовленнєві порушення можуть виникати з різних причин і можуть впливати на усне та писемне мовлення, а також на сприйняття та розуміння мови. Використання розвивальних ігор у корекційній роботі дозволяє не тільки покращити мовленнєву діяльність, але й забезпечити комплексний підхід до розвитку когнітивних, емоційних і соціальних аспектів розвитку дітей.

Ігрові методи є ефективними, оскільки вони сприяють створенню позитивної атмосфери для дитини, в якій вона може вільно експериментувати з мовою, знаходити нові способи її використання, покращувати свою комунікативну активність та взаємодію з іншими. Важливість ігор полягає в тому, що вони стимулюють мовленнєву діяльність через практичне використання мови в реальних ситуаціях, що дає змогу дитині не лише покращити артикуляцію чи граматичну правильність, але й розвивати здатність до творчого використання мовних засобів [5, с. 48]. Завдяки іграм можна наочно продемонструвати дітям, як працює мовна система, допомогти у засвоєнні нових слів та виразів. Вони стають ефективними інструментами для розвитку фонематичного слуху, звукової уваги, формування правильної артикуляції, а також для розвитку граматичних структур. Це особливо важливо для дітей, які мають проблеми з фонематичним сприйняттям, оскільки вони можуть не завжди правильно сприймати або відтворювати звуки [6, с. 102]. Наприклад, у процесі ігор можуть використовуватися різноманітні вправи для розвитку правильної вимови звуків, вправи на покращення слухової уваги, які безпосередньо впливають на мовленнєвий розвиток дитини.

Крім того, ігри стимулюють взаємодію між дітьми, що також сприяє розвитку мовленнєвих навичок у процесі спілкування. Через ігри дитина вчиться висловлювати свої думки, а також розвиває навички слухання та взаємодії з іншими. Вони сприяють розширенню словникового запасу, засвоєнню граматичних структур, розвитку комунікативних навичок і навіть емоційної

сфери, адже в ігрових ситуаціях дитина часто переживає різні емоції, що сприяє її соціалізації [7, с. 54].

Одним з важливих аспектів використання ігор є те, що вони дозволяють інтегрувати корекційно-розвивальний процес у природну діяльність дитини, де ідеально поєднуються навчання та розваги. Діти з порушеннями мовлення, часто стикаються з труднощами у навчанні через страх або сором перед неправильними результатами. Ігрові методи допомагають зняти цей бар'єр, даючи змогу вчитися через пробу та помилки у комфортній та невимушеній обстановці. Таким чином, ігри стають не лише методом корекції мовлення, але й важливим елементом розвитку позитивного ставлення до навчання в цілому [8, с. 115]. Особливе значення має використання різноманітних дидактичних ігор, які не лише сприяють розвитку мовлення, але й допомагають розвивати логічне мислення, уяву, пам'ять, увагу та інші когнітивні функції. Такі ігри можуть бути спрямовані на розвиток слухового сприйняття, вміння розрізняти звуки та букви, а також на удосконалення навичок читання та письма. Вони також є чудовим інструментом для розвитку інтересу до занять, створюючи в дітях бажання вивчати нові слова, граматичні конструкції, опановувати мовні та мовленнєві правила [9, с. 62].

Розвивальні ігри можуть бути розділені на кілька категорій, залежно від того, який аспект мовленнєвого розвитку вони охоплюють: це ігри на розвиток фонематичного слуху, артикуляційні ігри, граматичні ігри, а також ігри, спрямовані на розширення словникового запасу. Кожна з цих категорій має свою специфіку, і використання ігор цього типу в комплексі дає змогу досягти найкращих результатів у корекції порушень мовленнєвого розвитку. Важливою особливістю таких ігор є те, що вони дозволяють зберегти зацікавленість дітей до процесу навчання, що має вирішальне значення для ефективності корекційної роботи.

Ігри на розвиток фонематичного слуху є важливою складовою частиною корекційного процесу, оскільки порушення сприйняття звуків у дітей із порушеннями мовлення можуть призвести до неправильної вимови слів, а також до труднощів у розпізнаванні та відтворенні мовленнєвих звуків. Завдяки фонематичним іграм, у яких дитина слухає та розпізнає звуки, а також вчиться

правильно їх вимовляти, можна полегшити корекційний процес. Наприклад, вправи на впізнавання звуків, їх класифікацію або на формування звукових образів у процесі гри значно покращують слухову увагу, що дозволяє дитині краще орієнтуватися у мовленнєвому середовищі [10, с. 76].

Артикуляційні ігри мають на меті розвиток правильної артикуляції, що є ще одним важливим напрямком у роботі з дітьми, які мають порушення мовлення. Ці ігри включають вправи на розслаблення та тренування м'язів обличчя, мовленнєвого апарату, що дозволяє значно поліпшити вимову звуків. Важливим аспектом цих ігор є те, що вони не тільки сприяють розвитку артикуляції, але й допомагають дітям зняти напругу та нервозність, які часто виникають у процесі мовленнєвої діяльності. Під час таких ігор діти можуть виконувати різноманітні вправи, спрямовані на формування вміння правильно і чітко вимовляти звуки, що має безпосередній вплив на розвиток мовлення в цілому [11, с. 94].

Окрім того, ігри на розвиток граматичних навичок є ще одним важливим інструментом у корекційній роботі. Порушення граматичних структур у дітей із мовленнєвими порушеннями можуть проявлятися у неправильному використанні категорій: відмінку, часу, роду, числа, а також у порушеннях синтаксису. Граматичні ігри сприяють покращенню цих навичок через використання моделей речень, де дитина активно працює з різними формами слів, розвиваючи свою здатність правильно їх використовувати у мовленні. Такі ігри часто проводяться у формі завдань на доповнення речень, побудови розповідей, що дозволяє дитині гнучко працювати з граматичними структурами і покращувати свою мовленнєву практику [12, с. 61].

Не менш важливим є розвиток словникового запасу, і у цьому контексті ігри виступають як основний інструмент для розширення лексики дитини. Ігри на розвиток словника включають вправи на розпізнавання нових слів, їх активне використання у мовленні, а також на вивчення синонімів, антонімів та інших мовних конструкцій. Через ігри діти можуть легко вивчати нові слова у контексті, що сприяє кращому запам'ятовуванню та використанню у повсякденному житті [13, с. 80]. Важливим аспектом є також взаємодія дітей у групових іграх. Ігри дозволяють дітям не лише розвивати мовлення, але й удосконалювати навички

спілкування, що є важливим для соціалізації. Спільні ігри, в яких діти мають взаємодіяти, пояснювати свої дії, задавати питання і відповідати на них, допомагають створити ситуації для практичного застосування мовленнєвих навичок. Це дозволяє не лише покращити мовлення, але й розвинути вміння слухати та чути інших, що є важливими аспектами комунікативної компетентності [14, с. 103].

Не можна не відзначити важливість індивідуального підходу у застосуванні ігор. Кожна дитина має свої особливості мовленнєвого розвитку, тому ігри мають бути дібрані з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей кожної дитини. Індивідуальні ігри можуть бути адаптовані під рівень розвитку мовлення дитини, що дозволяє створити оптимальні умови для покращення її мовленнєвих навичок. Важливою умовою є постійне спостереження за процесом гри, щоб вчасно коригувати навчальний процес і допомогти дитині подолати труднощі, які виникають [15, с. 59].

Застосування розвивальних ігор у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку має безпосереднє значення для досягнення позитивних результатів у розвитку мовлення. Одним з основних аспектів корекційної роботи є забезпечення такої навчальної атмосфери, в якій дитина відчуває себе комфортно і вільно, а процес навчання набуває характеру захоплюючої гри. Це дозволяє створити умови для природного і непомітного засвоєння мовленнєвих навичок без стресу або страху перед помилками, що часто зустрічаються в традиційних заняттях. Ігрові методи забезпечують активне залучення дитини до процесу, дають можливість проявити себе і допомагають зняти страх перед мовленнєвими труднощами [16, с. 77].

Однією з найефективніших форм таких ігор є рольові ігри. У цих іграх дитина може взяти на себе роль персонажа, виконуючи різноманітні сценарії, де необхідно використати мовлення для досягнення певної мети, наприклад, обговорити ситуацію, пояснити свої дії або висловити думки. Ці ігри дозволяють розвивати не лише мовленнєві, але й соціальні навички, такі як вміння слухати і чути інших, співпрацювати в групі, приймати і виконувати правила. Для дітей з порушеннями мовлення рольові ігри стають особливо важливими, оскільки вони

дають можливість працювати з конкретними ситуаціями, що наближаються до реального життя, де необхідно використовувати правильно сформульоване мовлення для комунікації [17, с. 120].

Розвивальні ігри також сприяють розвитку фонематичного слуху. Це особливо актуально для дітей, які мають проблеми з розрізненням звуків або правильним їх відтворенням. Через ігри, де дитина має впізнавати та відтворювати звуки, вчити ідентифікувати їх у словах, можна досягти значних успіхів у розвитку фонематичного сприймання. Ігри з картками, де дитина має знайти зображення, що відповідає певному звуку, або вправи на зіставлення звуків з їх графічними позначеннями, є ефективними методами для корекції таких порушень [18, с. 88]. Для дітей, які мають проблеми з розпізнаванням звуків, такі ігри дозволяють створити ситуацію для їх покращення, що сприяє формуванню правильної вимови в подальшому.

У процесі ігор важливу роль відіграють також вправи на розвиток мовлення за допомогою жестів, міміки та виразних рухів. Це не лише стимулює розвиток мовлення, але й покращує емоційну виразність, що є важливим аспектом для дітей з порушеннями мовлення. Дитина вчиться не лише правильно вимовляти слова, але й використовувати їх для передачі емоцій та думок. Вправи, де дитина повинна виконувати певні рухи чи жести, щоб ілюструвати певне слово чи ситуацію, дають можливість активізувати різні канали сприйняття і сприяють кращому засвоєнню мовленнєвих конструкцій [19, с. 93].

Ще одним важливим аспектом є використання творчих ігор, спрямованих на розвиток мовлення через художню діяльність. Наприклад, малювання, ліплення, складання конструкцій з деталей дозволяє дитині активно використовувати мовні елементи для опису того, що вона робить, розповісти про те, що створила. В таких іграх діти активно включають мовлення у контекст діяльності, що значно покращує здатність висловлюватися, формулювати думки, використовувати нові слова у контексті. Це допомагає не лише у корекції мовлення, але й сприяє розвитку когнітивних функцій, таких як увага, пам'ять і уява [20, с. 105]. Таким чином, через такі ігри дитина не тільки вчиться вимовляти слова, але й отримує навички для повного і точного вираження своїх думок.

Для досягнення найкращих результатів важливо використовувати комплексний підхід, поєднуючи різні види ігор. Наприклад, заняття можуть починатися з ігор на розвиток фонематичного слуху, після чого переходити до вправ на покращення артикуляції та граматичних навичок, а завершуватися рольовими іграми, що стимулюють активне мовлення і спілкування. Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості дітей, щоб корекційна робота була максимально ефективною. Індивідуальний підхід дозволяє дібрати ігри, які найбільше відповідають потребам дитини, рівню її мовленнєвого розвитку і психологічним особливостям [21, с. 66]. Це дозволяє максимально ефективно коригувати мовленнєві порушення та забезпечити розвиток дитини.

Через гру дитина активно взаємодіє з навколишнім світом, що сприяє збагаченню її мовленнєвого досвіду і розвитку правильних мовних навичок. Ігрова діяльність має на меті створення сприятливих умов для корекції мовленнєвих порушень, що дозволяє дітям з порушеннями мовлення досягти значного прогресу без відчуття напруги чи примусу. Одним з основних напрямків у використанні ігор є розвиток комунікативних навичок. Для дітей, які мають труднощі з мовленням, важливо не тільки навчитися правильно вимовляти слова, але й вміти ефективно їх використовувати у спілкуванні. Ігри, які передбачають взаємодію з іншими дітьми, допомагають формувати вміння слухати і бути почутим, відповідати на запитання, висловлювати свої думки у діалозі, працювати в команді. Взаємодія в ігрових ситуаціях дозволяє дітям сприймати мову як засіб для досягнення взаєморозуміння, що є важливим етапом у розвитку соціальних навичок і мовленнєвого розвитку [22, с. 98].

У процесі корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку активно використовуються ігри на розвиток артикуляційного апарату. Ігри, спрямовані на розвиток правильної вимови звуків, є важливою частиною роботи з дітьми, що мають артикуляційні порушення. Такі ігри дають можливість дитині практикувати артикуляційні вправи, формуючи правильну вимову через повторення і активне використання мовних елементів. Вправи, які включають в себе артикуляційні рухи, допомагають зміцнити м'язи обличчя та шиї, що є важливим для корекції порушень вимови та покращення мовленнєвої діяльності.

Наприклад, вправи на «виконання» різних звуків, такі як «повторення звуків», «гра в артикуляційні ігри» або використання спеціальних карток для позначення звуків, є ефективними методами стимулювання розвитку вимови у дітей [23, с. 112].

Для дітей з порушеннями мовлення особливу роль у розвитку звукової культури відіграють ігри на фонематичний слух. Вони сприяють розвитку здатності дитини чітко розрізняти звуки, слова, інтонаційні зміни у мовленні, що дозволяє покращити здатність правильно вимовляти звуки. Через ігри на ідентифікацію звуків, такі як «звук у слові», «звуки тварин» або «слухова гра», дитина вчиться чітко розрізняти звуки, що згодом сприяє правильній вимові складних звукових комбінацій. Розвиток фонематичного слуху через ігрові вправи дозволяє покращити не тільки вимову, але й загальний мовленнєвий розвиток дитини [24, с. 45]. Завдяки цьому дітям легше дається правильне формулювання слів і побудова складних речень.

Ігри, які активно включають до складу логічні задачі та розвиток мислення, також мають важливе значення. Завдання на класифікацію, порівняння предметів, вибір між варіантами розвитку подій допомагають дитині організувати свої думки, використовувати правильні словесні конструкції для формулювання запитів або відповідей. Вони сприяють розвитку когнітивних процесів, таких як логічне мислення, увага, пам'ять, і в той самий час стимулюють активне використання мовлення. Різноманітні ігри на структурування інформації, пошук схожостей і відмінностей між об'єктами дозволяють дитині правильно побудувати речення, уникати мовленнєвих помилок [25, с. 76].

Ігри також є важливими для розвитку емоційної виразності. Діти з порушеннями мовленнєвого розвитку часто мають труднощі з вираженням своїх емоцій через слова, тому ігри, які включають емоційні елементи – жестами, мімікою, інтонацією – допомагають розвивати не лише мовленнєву, але й емоційну складову комунікації. У таких іграх дитина вчиться правильно реагувати на різноманітні емоційні стани, виражати своє ставлення до ситуацій і

предметів, що, у свою чергу, сприяє розвитку соціальних навичок і побудові взаємовідносин [26, с. 104].

В результаті, ігрова діяльність є потужним інструментом у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку. Вона дозволяє створювати ефективні умови для розвитку мовлення, а також покращувати загальний психологічний стан дітей, допомагаючи їм досягти більшої впевненості у своїх силах і здатності до спілкування. Ігри, що базуються на правильному поєднанні мовленнєвих, когнітивних і емоційних задач, можуть стати основою для успішної корекції мовленнєвих порушень і розвитку мовленнєвих навичок у дітей.

Ігрова діяльність, зокрема з використанням спеціалізованих ігор для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, дає змогу здійснити ефективну корекцію мовлення за допомогою безпосереднього і ненав'язливого залучення до активного практикування. Зокрема, для покращення артикуляційного апарату важливо застосовувати ігри, які включають в себе фізичні рухи, що активізують м'язи обличчя. Наприклад, гра «Квітка» передбачає, що дитина має вимовляти певні звуки, одночасно виконуючи відповідні рухи, імітуючи рухи пелюсток квітки. Це допомагає поліпшити координацію між органами мовлення та розвивати правильно артикульоване мовлення.

Однією з популярних ігор є «Шумова коробка», в якій діти мають змогу чути звуки і визначати їх джерела, а також самостійно відтворювати ці звуки. Ігра виконується з використанням коробок, в яких є різні предмети, що створюють характерні звуки (наприклад, металеві кульки, камінці, дзвіночки). Під час гри діти слухають і намагаються співвіднести звук з конкретним об'єктом, що розвиває фонематичний слух. Діти одночасно вчаться чітко розрізняти і вимовляти звуки, що є важливим етапом у корекції мовлення. Це дає змогу значно поліпшити не тільки здатність до розпізнавання, а й коректну вимову звуків, що часто є проблемою для дітей з порушеннями мовлення.

Інші ігри на розвиток фонематичного слуху включають «Звуковий ланцюжок», у якій діти мають послідовно називати слова, що починаються на певні звуки, і так по черзі відтворювати звукові ланцюжки. Подібні ігри

допомагають дитині навчитись фіксувати увагу на дрібницях звукового складу слів, що також сприяє розвитку мовлення. Ці завдання дозволяють покращити не тільки вимову, а й вміння аналізувати звуки у складі слів.

Також варто зазначити важливість використання ігор для розвитку семантичних навичок. Наприклад, гра «Знайди пару», де діти повинні знайти предмети, які мають спільні ознаки (наприклад, «тепле/холодне», «велике/мале», «м'яке/тверде»). Дитина у процесі гри не лише отримує уявлення про різноманітність світу навколо, але й вчиться формулювати правильні порівняльні конструкції, вживаючи правильні прикметники і дієслова. Такий тип завдань дозволяє активізувати мовлення дитини, навчити її зв'язувати слова у осмислені вирази і ставити правильні запитання.

Для дітей з порушеннями мовлення, що мають труднощі з граматичними конструкціями, корисні ігри на побудову простих і складних речень. Ігри на структуроване складання речень, наприклад, використання карток із зображеннями предметів, за якими дитина має сформулювати речення, допомагають зміцнити навички синтаксичної побудови мовлення. Наприклад, з карток з ілюстраціями дитина складає речення типу «Це червона машина», «Я бачу велику собаку», що сприяє засвоєнню правильного порядку слів у реченні. Для розвитку творчих здібностей і мовлення також активно використовуються ігри, які залучають малювання чи ліплення. Наприклад, гра «Розкажи історію» полягає в тому, що дитина отримує малюнок і має вигадати історію або казку, використовуючи ці об'єкти. Такий тип ігор активізує уяву дитини, допомагає їй створювати складніші мовленнєві конструкції та розвивати креативне мислення, що є важливим для успішної корекції мовленнєвих порушень. Важливим напрямком є також ігри, спрямовані на розвиток когнітивних навичок, таких як пам'ять, увага та логічне мислення. Ігри, в яких дитина має запам'ятовувати послідовність звуків, слів чи картинок, активізують пам'ять та сприяють розвитку пізнавальних процесів. Наприклад, «Магазин» – гра, у якій дитина має запам'ятати список покупок і відповідати на запитання про те, що вона придбала у магазині, допомагає з розвитку як мовлення, так і пам'яті. Ігри, пов'язані з класифікацією і предметною відповідністю, наприклад, «Що є чим?» (де діти

мають з'єднати предмети з відповідними діями чи їх властивостями), розвивають здатність до категоризації та логічного мислення.

Однією з найбільш ефективних у практиці корекції є ігри, що включають інтерактивні елементи, наприклад, використання різноманітних електронних пристроїв або планшетів. Ці ігри надають додаткові можливості для розвитку слухового сприймання та вимови. Наприклад, через інтерактивні додатки для дітей з порушеннями мовлення можна проводити вправи на розпізнавання голосових команд, відтворення правильної вимови, пошук рими або складання звукових моделей, що стимулює мовленнєву активність. Використання сучасних технологій є важливим доповненням до традиційних методів ігор, оскільки дозволяє створити мотивуючі та цікаві умови для навчання дітей.

Ключовим моментом є те, що гра не нав'язує дитині жодних додаткових зусиль, але через елементи забави та творчості стимулює активну мовленнєву діяльність, покращує соціальні навички і дає можливість виразити себе.

1.3. Психолого-педагогічні аспекти використання дидактичних ігор у практиці логопедичної роботи.

Дидактичні ігри є одним із основних інструментів у практиці логопедичної роботи, оскільки вони сприяють розвитку мовленнєвих і когнітивних навичок дітей, зокрема тих, які мають порушення мовленнєвого розвитку. Ігрова діяльність дозволяє організувати корекційний процес у доступній, зрозумілій для дітей формі, що сприяє залученню до активної участі та стимулює бажання вчитися. Психолого-педагогічний аспект використання дидактичних ігор полягає в тому, що вони не лише допомагають дітям коригувати мовленнєві порушення, а й сприяють розвитку пізнавальних, емоційних і соціальних функцій [5, с. 58].

Важливим психолого-педагогічним аспектом є те, що ігри дозволяють інтегрувати різні методи і прийоми в одному занятті. Так, для дітей, які мають порушення артикуляції, важливо використовувати ігри, що стимулюють правильну артикуляцію звуків. Подібні вправи допомагають дітям зрозуміти механізм вимови звуків, підвищують точність рухів артикуляційного апарату, сприяють розвитку навичок чіткої вимови [6, с. 112].

Не менш важливим є використання ігор, що допомагають у формуванні граматичних навичок. Зокрема, для дітей, які мають порушення граматики, доцільно застосовувати ігри на побудову простих і складних речень. Завдяки таким вправам діти засвоюють правильний порядок слів у реченні, вчаться використовувати правильно категорії: відмінку, часу, числа, що є надзвичайно важливим у формуванні правильної мовленнєвої діяльності [7, с. 94].

У логопедичній практиці велика роль відводиться також іграм на розвиток лексики. Це важливо для дітей, у яких обмежений словниковий запас або неправильне вживання слів. Використання карток із зображеннями або конкретними предметами, де дитина має знайти відповідне слово або пояснити значення слова, дозволяє не тільки збільшити кількість слів у словниковому запасі, а й розвивати здатність правильно вживати ці слова в контексті [8, с. 76].

Крім того, дидактичні ігри у логопедичній роботі мають неабияке значення для розвитку когнітивних навичок дітей. Вони допомагають формувати навички мислення, пам'яті, уваги та орієнтації у просторі. У грі «Магазин», де дитина має запам'ятати список товарів і згадати його під час виконання завдання, розвивається не лише пам'ять, а й здатність до логічного мислення, а також до аналізу та синтезу інформації. Такі ігри допомагають дітям не лише у корекції мовлення, а й у розвитку загальних пізнавальних здібностей [9, с. 121].

Залучення до ігор, що включають елементи соціальної взаємодії, допомагає дітям краще адаптуватися до колективу, навчає співпрацювати з іншими дітьми, а також розвиває вміння виражати свої почуття словами. Наприклад, в іграх типу «Емоції» діти вчаться виражати через мовлення свої переживання, що сприяє розвитку емоційної компетентності та здатності до емоційного самовираження. Такі ігри допомагають не лише розвивати мовлення, а й формують у дітей навички самоконтролю та регулювання емоцій [10, с. 56].

Психолого-педагогічний аспект використання ігор у логопедичній практиці також вимагає уваги до індивідуальних особливостей дітей. Це означає, що вибір ігор та їх адаптація мають здійснюватися з урахуванням вікових характеристик, типу порушень мовлення та особливостей розвитку кожної дитини. Важливо, щоб ігри не були надто складними або, навпаки, занадто простими для дитини,

оскільки це може призвести до зниження мотивації або виникнення розчарування. Педагог має вміти правильно добирати ігри, що сприяють поступовому і стабільному розвитку мовленнєвих навичок дітей, враховуючи їхній індивідуальний темп і ступінь готовності [11, с. 98].

Дидактичні ігри мають великий потенціал для розвитку не лише мовлення, але й інших важливих функцій, таких як увага, пам'ять, логічне мислення та емоційна сфера дитини. Зокрема, ігри можуть бути використані для корекції специфічних мовних порушень, таких як заїкання, порушення фонематичного слуху або граматичні помилки. Наприклад, вправи на розвиток фонематичного слуху допомагають дітям краще розрізняти звуки, що є важливим для правильного сприйняття мови та подальшого її відтворення. У грі «Звуки навколо» дитина має слухати і повторювати звуки, що імітують природні явища (шум дощу, вітру, моря), що допомагає розвивати не лише фонематичний слух, а й зосередженість на конкретних звукових елементах [13, с. 78].

Ще одним важливим напрямком є використання дидактичних ігор для розвитку навичок звуковимови. У грі «Палички для звуків» дитина має за допомогою спеціальних карток або паличок створювати картинки, що відповідають певному звуку або складу. Це сприяє кращій артикуляції звуків, що є важливим етапом у корекційній роботі з дітьми, які мають порушення звуковимови. Враховуючи, що дидактичні ігри відкривають можливості для систематичного використання, вони стають не лише способом корекції, а й засобом закріплення правильних мовленнєвих навичок на автоматичному рівні автоматизму [14, с. 89].

Ігри, орієнтовані на розвиток граматичних навичок, також є важливою складовою логопедичної роботи. Вони сприяють формуванню у дітей здатності правильно будувати речення, використовувати відмінки, числа, часи, що є необхідними для правильного спілкування. Це дозволяє дитині не тільки використовувати конкретні слова, а й вивчити правильний порядок слів, що є основою граматичної будови [15, с. 110].

Особливо важливими є ігри, що допомагають дітям з порушеннями мовлення розвивати лексичний запас. Це стосується як словникових ігор, так і

вправ на використання синонімів, антонімів, багатозначних слів. У грі «Мандрівник», де дитина має розповісти історію з використанням певних слів, вчиться не тільки знаходити відповідні слова для вираження думок, але й розвивати уяву та творчі здібності. Під час таких ігор діти активно взаємодіють з навколишнім світом, розширюють словниковий запас і отримують практичний досвід у використанні нових слів у мовленні [16, с. 94].

Психолого-педагогічний підхід до використання дидактичних ігор у логопедії полягає в тому, що такі ігри мають бути адаптовані до індивідуальних особливостей дитини. Якщо дитина має проблеми з концентрацією уваги, то у такому випадку варто використовувати ігри, що включають елементи рухливості та активності, що допомагає утримати увагу на завданні. Ігри на уважність, такі як «Хто що шукає?», де дитина має знайти предмети певного кольору або форми, допомагають не лише покращити увагу, а й сприяють розвитку мовленнєвих навичок [17, с. 82]. Для дітей з порушеннями пам'яті доцільно використовувати ігри на запам'ятовування карток або послідовностей, що допомагає покращити зорову пам'ять та навички слухового сприймання [18, с. 101].

Не менш важливим є соціальний аспект використання дидактичних ігор у логопедичній практиці. Дитина, взаємодіючи з іншими дітьми, вчиться виражати свої думки, ставити запитання, обговорювати результати гри, що сприяє розвитку мовленнєвої комунікації у соціальному контексті [19, с. 67].

Загалом, важливим аспектом використання дидактичних ігор у логопедичній практиці є їх здатність мотивувати дітей до активної участі у освітньому корекційно-розвивальному процесі. Оскільки більшість дітей із мовленнєвими порушеннями мають труднощі з концентрацією уваги, важливо створювати умови, за яких вони не лише виконують завдання, але й отримують від цього задоволення. Ігри сприяють не тільки активізації розумових процесів, але й емоційному залученню до навчання. Це особливо важливо для дітей, які мають порушення, пов'язані з психоемоційними проблемами або дефіцитом мотивації. Водночас у такій грі дитина отримує можливість відчувати успіх і гордість від досягнутих результатів, що, у свою чергу, підвищує її мотивацію до подальшої роботи [28, с. 67].

Що стосується конкретних прикладів застосування дидактичних ігор, то однією з найпоширеніших є гра «Пошук помилок». Вона полягає в тому, щоб дитина шукала помилки у словах, поданих на картках. У процесі гри дитина має визначити, де саме допущено помилку, виправити її, що стимулює розвиток фонематичного слуху та уваги до деталей. Ігри цього типу також допомагають удосконалити фонематичний аналіз, оскільки дитина постійно має порівнювати почуте з правильними варіантами. Для дітей, які мають порушення у артикуляції або недостатній рівень звуковимови, такі вправи є чудовим інструментом для корекції, адже вони дають змогу поступово навчити правильно вимовляти звуки, знаходити помилки та усувати їх. Крок за кроком дитина може покращити свої мовленнєві здібності, працюючи над помилками через гру, що зменшує психологічну напругу та підвищує впевненість у своїх силах [29, с. 112].

Ще однією корисною грою є «Склади речення». У цій грі дітям пропонуються різні картки з написами або малюнками, які потрібно поєднати, щоб утворити граматично правильні речення. Ігри такого типу стимулюють розвиток синтаксичних навичок, допомагають усвідомити структуру речення та правильно використовувати частини мови. Крім того, у такий спосіб можна активно працювати над розширенням лексичного запасу, навчити їх використовувати нові слова у контексті. Для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема, для тих, хто має проблеми з граматиною, такі ігри є надзвичайно важливими. Вони дозволяють вчити дітей правильно структурувати думки та висловлювати їх у формі зв'язних, логічно побудованих речень. Поступово цей навик переходить і у повсякденне мовлення, що значно покращує комунікативні здібності дитини [30, с. 95].

Одним з цікавих методів є застосування ігор з використанням карток з картинками, що зображують різні об'єкти. Дитина має назвати ці об'єкти та скласти з ними речення, що сприяє не лише розвитку мовлення, а й формуванню когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять та уява. Ігри з використанням карток дозволяють працювати над розвитком усіх компонентів мовлення – фонем, лексики та граматики. Вони є особливо ефективними для дітей, у яких є

труднощі з виразним мовленням, оскільки такі завдання допомагають зробити мовленнєвий процес більш наочним і доступним [31, с. 87].

З іншого боку, для розвитку слухової уваги та пам'яті, які є важливими компонентами для успішного оволодіння мовленням, широко застосовуються ігри на запам'ятовування звуків, слів і речень. Одна з таких ігор, що зазвичай використовується в логопедичній практиці, – це «Слухай і повторюй». Вона полягає в тому, що дитина чує слово або речення, а потім має його повторити. На перших етапах можна використовувати короткі та прості слова, а з часом поступово ускладнювати завдання, вводючи довші та складніші конструкції. Такі ігри допомагають дітям розвивати слухову пам'ять, що є важливим для правильного сприйняття та відтворення мовлення, а також для корекції проблем із фонематичним слухом [32, с. 58].

Важливу роль у процесі корекційної роботи відіграють ігри на розвиток емоційного інтелекту. Ігри, що сприяють розвитку емоційної компетентності, можуть включати завдання на розпізнавання емоційних станів за виразами обличчя або голосом, на імітацію різних емоцій у певних ситуаціях. Це є особливо важливим для дітей з мовленнєвими порушеннями, оскільки вони часто мають проблеми з невербальним спілкуванням і можуть не розуміти емоційного контексту мовлення. Учасники таких ігор вчаться правильно реагувати на емоційні сигнали інших, що полегшує інтеграцію у соціальне середовище. Наприклад, у грі «Емоції» дитина отримує картки з зображенням різних емоцій, що допомагає не тільки вивчити емоційний спектр, а й розвивати навички емпатії, що є важливим етапом у розвитку комунікативних здібностей [33, с. 64].

Одним з найефективніших підходів до роботи з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку, є використання ігор, що включають елементи творчої діяльності. Наприклад, рольові ігри, під час яких діти виконують певні ролі (наприклад, роль продавця та покупця), дозволяють не лише працювати над корекцією вимови, а й удосконалювати навички комунікації. Такий тип ігор допомагає розвивати вміння слухати і сприймати інформацію, а також вчить правильно формулювати запитання та відповідати на них. Такі ігри також

сприяють формуванню навичок співпраці, оскільки діти взаємодіють між собою, що у свою чергу підвищує їх соціальну компетентність [36, с. 63].

Ще одним аспектом використання дидактичних ігор є те, що вони дають змогу стимулювати дітей до активного пізнання навколишнього світу через практичні завдання, які реалізуються в ігровій формі. Наприклад, у грі «Назви всі предмети, що починаються на певний звук», діти можуть одночасно працювати над розширенням словникового запасу, розвитком фонематичного слуху та артикуляції. Ігри на розширення лексики сприяють не лише корекції мовлення, але й загальному розвитку дитини, адже кожен новий об'єкт, що називається, має значення не тільки для розвитку мовлення, а й для розвитку мислення. Таким чином, використання дидактичних ігор допомагає створити сприятливі умови для формування комплексних навичок, необхідних для нормалізації мовленнєвого розвитку дитини. Вони не лише вирішують мовленнєві проблеми, але й сприяють загальному інтелектуальному розвитку [37, с. 101].

Особливу увагу слід приділяти іграм, що використовують різні матеріали: картки з картинками, кубики, пазли, що дозволяє значно збільшити діапазон мовленнєвих завдань і зробити роботу більш інтерактивною. Наприклад, гра «Добери пару» передбачає використання карток, на яких зображені різні об'єкти або тварини, що починаються на одну літеру. Під час цієї гри дитина має не тільки правильно називати об'єкти, але й активно співвідносити їх за певними ознаками. Це дозволяє працювати не тільки над фонематичним слухом, але й над розвитком категоріального мислення, що важливо для дітей з мовленнєвими порушеннями. Крім того, під час гри дитина отримує позитивну емоційну відповідь, що стимулює її до подальшої участі у процесі навчання та сприяє формуванню позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності [38, с. 54].

Для підвищення ефективності логопедичної роботи вкрай важливо постійно варіювати типи ігор, їх складність, а також відповідно до прогресу дітей вносити корективи у зміст завдань. Одним з таких підходів є використання дидактичних ігор з елементами творчості, де дитина має не тільки виконувати певні мовленнєві завдання, а й створювати певні зображення чи конструкції, що допомагає розвивати фантазію та уяву. Прикладом таких ігор можуть бути

«Цікаві історії», де діти складають власні розповіді за картинками або певними словами. Це дозволяє не тільки стимулювати творчість дитини, але й активно працювати над розвитком зв'язного мовлення, граматики та лексики. Такий тип ігор є особливо важливим для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, оскільки він дає можливість розвивати мовленнєвий потік, а також формувати вміння самостійно конструювати речення та висловлювати свої думки [39, с. 82].

Зважаючи на специфіку роботи з дітьми, що мають порушення мовленнєвого розвитку, важливо, щоб ігри проводилися з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Ігри мають бути гнучкими і адаптивними, щоб не тільки забезпечувати корекцію мовлення, а й сприяти розвитку особистості дитини в цілому. Такий підхід дозволяє створити умови для розвитку мовлення і когнітивних здібностей, а також сприяє розвитку емоційної сфери дитини, що є важливим етапом у її соціалізації та навчанні.

1.4. Опис методів і підходів до корекції порушень мовленнєвого розвитку у дошкільників.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми дошкільного віку, які мають загальний недорозвиток мовлення III рівня, ґрунтується на поєднанні традиційних логопедичних методів із сучасними інноваційними технологіями розвитку мовлення, когнітивної та емоційно-вольової сфери дитини. Основна мета логопедичної роботи полягає у формуванні у дітей повноцінної мовленнєвої діяльності, яка включає всі структурні компоненти: фонетико-фонематичний, лексико-граматичний, морфологічний і комунікативний. Саме тому корекційна діяльність логопеда має бути спрямована на всебічну активізацію мовленнєвої функції через стимулювання мисленнєвих процесів, уваги, пам'яті, уяви, дрібної моторики та загальної пізнавальної активності.

Одним з провідних принципів логопедичної роботи є принцип комплексного підходу, який передбачає поєднання педагогічних, психологічних та лінгвістичних методів впливу. Комплексність полягає у паралельному розвитку усіх компонентів мовлення: звукової культури, словника, граматичного ладу, зв'язного мовлення та комунікативних навичок.

Методичні підходи до логопедичної корекції:

Системно-діяльнісний підхід. Згідно з цим підходом, мовлення розглядається як форма діяльності, що розвивається у процесі спілкування дитини з дорослими та однолітками. Логопед організовує корекційні ситуації у формі мовленнєвих ігор, діалогів, рольових завдань, спрямованих на формування мотивації до мовленнєвого висловлювання. Використання ігрових форм дозволяє дитині не лише засвоювати мовленнєві зразки, а й активно застосовувати їх у контексті конкретної дії або сюжету.

Комунікативно-орієнтований підхід. У логопедичній практиці цей підхід передбачає навчання мові як засобу спілкування. Основна увага зосереджується на формуванні комунікативних умінь: уміння слухати, розуміти співрозмовника, реагувати на запитання, ініціювати діалог.

Психолінгвістичний підхід. Він базується на розумінні мови як системи, що формується у взаємозв'язку мислення, пам'яті, уваги та емоційної сфери. У межах цього підходу логопед розвиває не лише артикуляційні та слухові навички, але й когнітивні процеси, необхідні для мовленнєвої діяльності. Наприклад, у грі «Знайди пару» дитина співвідносить предмети за функцією («ложка – тарілка», «олівець – зошит»), що стимулює логічне мислення та збагачує лексичний запас.

Ігро-розвивальний підхід. У сучасній логопедії гра є провідним засобом розвитку мовлення дошкільника. Застосування розвивальних ігор дозволяє зробити корекційний процес емоційно привабливим, мотивуючим і природним для дитини. Через ігрову діяльність логопед створює ситуації для автоматизації звуків, засвоєння нових слів, побудови фраз, розвитку зв'язного мовлення. Гра знижує рівень тривожності дитини, підвищує її пізнавальну активність і стимулює самостійність.

Диференційований підхід. Логопедична робота вимагає врахування індивідуальних особливостей кожної дитини – рівня мовленнєвого розвитку, темпу засвоєння, мотивації, стану емоційної сфери. Наприклад, дітям з низьким рівнем вербальної активності пропонуються більш прості завдання з наочним підкріпленням, тоді як дітям із порівняно розширеним словником – більш складні вправи на побудову розгорнутих висловлювань.

Когнітивно-орієнтований підхід. Передбачає розвиток мовлення як складової інтелектуальної діяльності. У процесі логопедичних ігор дитина не лише повторює звуки чи слова, а й осмислює їх значення, встановлює причинно-наслідкові зв'язки. Наприклад, у грі «Чому так сталося?» діти описують ситуації та пояснюють дії («Дощ іде, тому ми взяли парасоллю»), що розвиває логічне мислення та зв'язне мовлення [21].

Основні методи логопедичної роботи з дошкільниками із ЗНМ III рівня:

Артикуляційна гімнастика. Використовується для розвитку рухливості органів артикуляційного апарату – язика, губ, щелеп. Вправи проводяться у формі гри («Язичок маляр», «Гойдалка», «Качечка»), що стимулює дітей до активності та позитивного емоційного настрою.

Дихальні вправи. Мета – формування правильного мовленнєвого дихання, яке забезпечує достатню тривалість і силу видиху для мовлення. Ігрові прийоми – «Задуй свічку», «Подуй на кульбабу», «Перелітай через озеро» – створюють атмосферу змагання та дозволяють ефективно поєднувати дихальну гімнастику з мовленнєвими завданнями.

Фонетико-фонематичні ігри. Спрямовані на формування фонематичного слуху, розрізнення звуків, розвиток звукового аналізу та синтезу. Наприклад, ігри: «Почуй звук», «Знайди картинку, що починається на...», «Ланцюжок звуків».

Лексико-граматичні ігри. Вони допомагають розширювати активний словник, формувати граматично правильне мовлення. Це можуть бути ігри «Чарівний мішечок» (назви предмет і опиши його), «Навпаки», «Хто більше скаже?».

Ігри на розвиток зв'язного мовлення. Такі ігри формують уміння будувати розповідь, опис, переказ, вести діалог. Наприклад, гра «Казкарики» – складання коротких історій за серією сюжетних картинок, «Хто що робить?» – побудова речень за діями на малюнках.

Ігри з елементами театралізації. Дозволяють поєднувати мовленнєвий, емоційний і руховий розвиток дитини. В іграх-драматизаціях («Рукавичка», «Колобок», «Теремок») діти відтворюють діалоги персонажів, використовуючи

правильну звуковимову, інтонацію, жести, що сприяє автоматизації мовленнєвих навичок у природному контексті.

Ігрова діяльність є провідною у дошкільному віці, тому саме через гру дитина засвоює соціальні ролі, норми поведінки та мовленнєві зразки [12]. Розвиваючі ігри у логопедичній практиці створюють умови для природного мовленнєвого розвитку, адже дитина не просто повторює матеріал, а активно його переживає, включаючись у комунікативну ситуацію.

Ігрова форма також сприяє:

- подоланню психологічних бар'єрів;
- стимулюванню внутрішньої мотивації до мовленнєвої активності;
- розвитку саморегуляції, уваги, пам'яті;
- інтеграції мовленнєвих і когнітивних процесів.

Висновки до розділу

Перш за все, необхідно зазначити, що загальний недорозвиток мовлення у дітей дошкільного віку є серйозною проблемою, яка впливає на всі аспекти розвитку дитини. Це порушення може мати різноманітні прояви, починаючи від труднощів у фонематичному сприйнятті та вимові звуків до відсутності здатності до зв'язного мовлення. Природа таких порушень може бути як біологічною, так і соціальною, і вимагає комплексного підходу до корекції мовленнєвих порушень. Залежно від особливостей порушення та індивідуальних характеристик кожної дитини, логопеди застосовують різноманітні методи і технології, серед яких особливе місце займають розвивальні ігри.

Розвивальні ігри у логопедичній практиці виступають важливим інструментом для стимулювання мовленнєвого розвитку дітей. Вони дозволяють поєднати навчальний процес із задоволенням і позитивними емоціями, що є важливим аспектом для дітей дошкільного віку. Ігри, спрямовані на розвиток мовлення, допомагають дітям активізувати мовленнєву діяльність, розвивати словниковий запас, фонематичний слух та зв'язне мовлення, а також здатність до самовираження. Зокрема, ігри, що включають елементи мовленнєвої активності,

рольового моделювання та інтерактивного спілкування, допомагають створити у сприятливому середовищі умови для корекції мовленнєвих порушень.

Особливу увагу у розвивальних іграх слід приділяти дидактичним іграм, які сприяють не лише розвитку мовлення, а й пізнавальних здібностей дітей. Дидактичні ігри дозволяють поєднувати корекцію мовлення з розвитком інших процесів, таких як мислення, увага, пам'ять, а також соціальні навички. Оскільки такі ігри організовані в такій формі, що є природною для дитини, вони допомагають досягти кращих результатів у процесі навчання, створюючи у дитини позитивний емоційний настрій до навчання та розвитку. Важливо зазначити, що використання дидактичних ігор у логопедичній роботі дозволяє максимально враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, що є важливим аспектом у корекційно-розвивальній роботі.

Завдяки використанню розвивальних ігор можна створити сприятливу атмосферу для розвитку мовлення, підвищити мотивацію дітей до навчання та забезпечити більш високий рівень соціалізації у процесі мовленнєвого розвитку. Важливо, щоб ці ігри були не лише цікаві для дітей, а й відповідали віковим особливостям і потребам, що дозволяє досягти максимального ефекту від їх проведення.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИКА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ВИКОРИСТАННЯМ РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР

2.1. Методика проведення констатувальної частини експериментального дослідження.

Метою констатувального етапу експериментального дослідження є виявлення та аналіз рівня сформованості мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення третього рівня, а також визначення вихідних показників їх лексико-граматичної, фонетико-фонематичної, зв'язної та комунікативної компетентностей. Констатувальний етап дозволяє діагностувати вихідний стан мовлення дітей до початку впровадження корекційної програми з використанням розвивальних ігор, що у подальшому слугуватиме основою для порівняння результатів після формульовального впливу.

Завданнями констатувального експерименту є:

Визначити рівень розвитку основних компонентів мовленнєвої системи дітей із ЗНМ третього рівня (фонетико-фонематичного, лексико-граматичного, зв'язного мовлення).

Дослідити особливості мовленнєвої активності, темп і структуру висловлювань дітей.

Виявити специфічні труднощі, що перешкоджають повноцінному мовленнєвому спілкуванню.

Дібрати адекватні методики та дидактичні ігри для подальшого формульовального етапу.

Порівняти рівень мовленнєвого розвитку дітей експериментальної та контрольної груп для подальшого визначення ефективності ігрових методів корекції.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що використання серії спеціально дібраних розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками

із загальним недорозвитком мовлення третього рівня сприятиме більш ефективному формуванню мовленнєвої компетентності.

Передбачається, що:

- активне залучення дітей до ігрової діяльності підвищує мотивацію до мовлення,
- ігрові методи стимулюють природну мовленнєву активність,
- використання розвиваючих ігор створює сприятливі умови для інтеграції всіх психічних процесів (уваги, пам'яті, мислення, уяви), необхідних для формування мовлення,
- у результаті застосування ігор підвищиться рівень фонематичного сприймання, словникового запасу, граматичної правильності та зв'язності висловлювань дітей.

Таким чином, ефективність логопедичної роботи безпосередньо залежить від систематичного використання розвиваючих ігор, що забезпечують емоційно-позитивну, діяльнісну та пізнавальну мотивацію мовленнєвої активності.

Експериментальне дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти (ЗДО) №137 м. Києва, у старшій логопедичній групі «Ромашка». Заклад має спеціальні групи для дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку та забезпечений відповідними умовами для проведення корекційно-розвивальної роботи:

- логопедичний кабінет з необхідним дидактичним матеріалом (звукові таблиці, логопедичні дзеркала, картки, предметні малюнки, наочність для автоматизації звуків тощо);
- сенсорна кімната для розвитку дрібної моторики, уваги та емоційного розвантаження;
- доступ до ігрових зон, де проводяться індивідуальні та групові заняття у формі дидактичних ігор.

Дослідження здійснювалося у тісній співпраці логопеда, вихователя, практичного психолога та батьків дітей, що дозволило забезпечити цілісний педагогічно-психологічний підхід до організації корекційного процесу.

Констатувальний етап експерименту мав на меті виявити вихідний рівень сформованості мовленнєвих умінь і навичок у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) третього рівня, а також визначити основні труднощі, які виникають у процесі мовленнєвої діяльності. Даний етап передбачав проведення систематичного логопедичного обстеження, спрямованого на виявлення стану всіх компонентів мовлення – фонетико-фонематичного, лексико-граматичного та зв'язного мовлення.

Завдання констатувального етапу:

Визначити рівень розвитку мовленнєвих компонентів у дітей із ЗНМ третього рівня.

Дослідити рівень сформованості фонематичного сприймання, артикуляційних навичок і граматичної правильності мовлення.

Виявити особливості пізнавальної активності та мотиваційно-ігрової сфери дошкільників.

Створити діагностичну основу для подальшого формувального експерименту з використанням розвивальних ігор.

На даному етапі застосовувалися комплексні методи, які включали:

Спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей у процесі індивідуальних та групових занять (для виявлення активності, ініціативності, комунікативних умінь).

Діагностичні методики логопедичного обстеження, спрямовані на виявлення особливостей вимови, лексико-граматичної будови мовлення, зв'язного мовлення.

Тестові та ігрові завдання для визначення рівня розвитку фонематичного слуху, артикуляційного апарату, звуковимови та граматичних категорій.

Бесіди з вихователями та батьками щодо мовленнєвої поведінки дітей у побутових ситуаціях, у грі, під час спілкування.

Метод аналізу продуктів діяльності дітей (малюнків, переказів, розповідей) для оцінки словникового запасу та структурної побудови висловлювань.

У дослідженні взяли участь 12 дітей віком від 5 до 6 років серед яких 6 хлопчиків і 6 дівчаток, у яких було діагностовано загальний недорозвиток мовлення рівня відповідно до логопедичного висновку.

Усі діти на момент обстеження відвідували логопедичну групу закладу дошкільної освіти понад шість місяців, що дало змогу забезпечити певну стабільність, сталість та відносну чистоту експериментального дослідження. Важливим є те, що рівень інтелектуального розвитку кожної дитини відповідав віковій нормі, про що свідчать результати психолого-педагогічного обстеження, спостережень вихователів та логопеда. Це дозволило вважати виявлені мовленнєві особливості не наслідком вірогідного інтелектуального відставання, а специфічним проявом мовленнєвих труднощів.

У частини дітей було виявлено супутні порушення мовлення, зокрема фонематичні (труднощі у розрізненні близьких за звучанням фонем), артикуляційні (неточна вимова окремих звуків, спотворення складних артикуляційних позицій), а також граматичні (порушення узгодження слів у роді, числі, відмінку, неправильне використання прийменникових конструкцій). Подібні особливості часто спостерігаються у дітей логопедичних груп і потребують цілеспрямованої корекційної роботи, спрямованої на розвиток фонематичного слуху, артикуляційної моторики та граматичного ладу мовлення.

Аналіз мовленнєвої діяльності показав, що більшість дітей демонструють достатній рівень пізнавальної активності, виявляють зацікавлення до ігрових та навчальних завдань, активно долучаються до колективних форм роботи. Водночас при виконанні завдань, що потребують вербального самовираження, спостерігалися характерні труднощі: діти нерідко допускали помилки під час побудови речень, замінювали або пропускали частини висловлювання, порушували граматичну узгодженість слів за родом, числом і відмінком. Особливо складними виявилися завдання на відтворення складних граматичних конструкцій (наприклад, речень із підрядними частинами, узагальненими суб'єктами дії).

Типовими були також проблеми зі звуковимовою – особливо у вимові шиплячих та сонорних звуків ([ш], [ж], [р], [л]). У деяких випадках

спостерігалось заміщення цих звуків простішими за артикуляцією ([с], [з], [й]) або їх редукція. Подібні особливості у мовленні свідчать про недостатню сформованість фонетико-фонематичної системи та вимагають тривалої логопедичної корекції.

Окрему групу становили діти, у яких виявлена імпульсивність: поспішали висловити думку, часто перебивали однолітків, будували фрази без попереднього осмислення змісту. Це призводило до фрагментарності висловлювань, втрати логічної послідовності та недостатньої зв'язності. Такі мовленнєві прояви можуть бути пов'язані як із особливостями темпераменту (переважанням імпульсивно-емоційного реагування), так і з недорозвиненістю внутрішнього мовлення, яке виконує функцію самоконтролю.

Загалом мовленнєвий портрет групи характеризується поєднанням позитивних тенденцій розвитку (достатня пізнавальна активність, інтерес до комунікації, позитивне ставлення до логопедичних занять) та окремих труднощів, що зумовлюють необхідність цілеспрямованої роботи над формуванням зв'язного мовлення, розвитком граматичної структури, уточненням звуковимови та вдосконаленням мовленнєвого самоконтролю.

1. Методика обстеження звуковимови.

Мета: визначення стану артикуляційного апарату та виявлення порушень звуковимови.

Зміст:

перевірка рухливості органів артикуляції за допомогою вправ («годинник», «гойдалка», «трубочка», «маляр», «конячка»);

обстеження вимови голосних і приголосних звуків;

визначення характеру порушень (спотворення, заміни, пропуски, змішування).

Матеріал: дзеркальце, картки із зображеннями предметів, що містять відповідні звуки, та серія складів і слів для повторення. Критерії оцінювання: правильність вимови, чіткість артикуляції, наявність порушень, стабільність звукових навичок у спонтанному мовленні.

2. Методика вивчення фонематичного сприймання

Мета: дослідження здатності дітей розрізняти звуки рідної мови на слух та усвідомлювати їх у словах.

Методика:

гра «Почуй і покажи»: дитині пропонуються пари слів, схожих за звучанням (наприклад, «кіт – кит», «жук – звук»);

гра «Знайди звук»: серед набору картинок необхідно визначити, у якому слові чується заданий звук;

завдання «Початок і кінець»: визначення позиції звука у слові (на початку, середині чи в кінці).

Оцінювання:

3 бали – звуки розрізняє правильно у 90-100% випадків;

2 бали – допускає незначні помилки;

1 бал – має труднощі у розрізненні звуків, потребує підказки логопеда.

3. Методика обстеження словникового запасу.

Мета: з'ясувати рівень сформованості активного та пасивного словника, уміння дітей користуватися словами з різних частин мови.

Методи та прийоми:

гра «Назви предмет» (розширення іменникового словника);

гра «Хто що робить?» (активізація дієслів);

гра «Який? Яка? Яке?» (використання прикметників);

завдання на добір узагальнюючих понять (іграшки, посуд, одяг, фрукти тощо).

Додатково: аналіз використання синонімів, антонімів, багатозначних слів.

Критерії: обсяг словника, точність використання слів, уміння узагальнювати, граматична правильність форм.

4. Методика перевірки граматичного ладу мовлення.

Мета: виявлення рівня сформованості граматичних категорій у дітей (узгодження, відмінювання, словотворення).

Завдання:

зміна іменників за числами («одна кішка – багато кішок»);

узгодження прикметників із іменниками («зелений листок – зелені листки»);

утворення зменшувально-пестливих форм («кіт – котик», «рука – ручка»);
побудова речень із заданими словами.

Оцінювання:

3 бали – дитина граматично правильно будує речення;

2 бали – допускає окремі помилки;

1 бал – не володіє граматичними формами.

5. Методика дослідження зв'язного мовлення.

Мета: оцінити здатність дитини логічно, послідовно та граматично правильно висловлювати думку.

Хід:

розповідь за серією сюжетних картинок («На прогулянці», «Допомога мамі», «Ігри у дворі»);

складання розповіді за сюжетним малюнком;

переказ знайомої казки («Колобок», «Рукавичка»);

опис предмета за планом («Який він? Для чого потрібен? Де використовується?»).

Критерії оцінювання:

змістовність (повнота розповіді, логічна послідовність);

мовленнєве оформлення (граматична правильність, точність словника);

мовленнєва активність (самостійність, ініціативність у висловлюванні).

Рівні розвитку зв'язного мовлення:

високий – дитина будує зв'язну розповідь самостійно, дотримується послідовності;

середній – потребує запитань логопеда, допускає пропуски деталей;

низький – фрагментарне мовлення, бідний словник, порушення послідовності.

6. Додаткові методики дослідження ігрової діяльності.

Оскільки тема дослідження пов'язана з використанням розвивальних ігор, важливим було оцінити рівень ігрової мотивації та комунікативної активності дошкільників.

Для цього застосовувалися такі ігрові завдання:

«Хто швидше скаже чарівне слово?» – сприяє розвитку діалогічного мовлення;

«Збери картинку» – стимулює мовленнєве супроводження дій;

«Допоможи казковому герою» – розвиває сюжетне мовлення, фантазію, вміння послідовно описувати події.

Методи обробки результатів:

Результати виконання кожної методики фіксувалися у протоколах спостереження та діагностичних картах, після чого проводився кількісний аналіз (визначення рівнів за трьохбальною шкалою) та якісний аналіз (характеристика типових помилок, визначення сильних і слабких сторін мовлення кожної дитини).

Для узагальнення результатів було складено зведену таблицю рівнів розвитку мовлення, що стала підґрунтям для формувального етапу експерименту – впровадження серії розвивальних логопедичних ігор, спрямованих на подолання виявлених труднощів.

Таблиця 2.1.

Критерії оцінки рівня мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ III рівня

№	Компонент мовлення	Показники оцінювання	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1	Звукова культура мовлення	Чіткість і правильність звуковимови, артикуляційна координація	Правильна вимова всіх звуків, чітка дикція, правильна артикуляція у спонтанному мовленні	Є поодинокі заміни або спотворення звуків, артикуляція переважно збережена	Наявні численні порушення звуковимови, спотворення, змішування, нечіткість дикції
2	Фонематичне сприймання	Уміння розрізняти звуки, визначати їх	Розрізняє звуки без помилок, правильно	Потребує повторного пред'явлення, допускає	Не розрізняє схожі звуки, не визначає їх

		позицію у слові, виділяти перший і останній звук	визначає позицію звука	окремі помилки	послідовність у слові
3	Словниковий запас	Обсяг активного і пасивного словника, точність уживання слів, узагальнення	Активно вживає слова різних частин мови, правильно добирає узагальнюючі поняття, вживає синоніми та антоніми	Має достатній словниковий запас, але допускає неточності у використанні слів, потребує допомоги	Обмежений словник, переважають іменники, вживання дієслів і прикметників обмежене
4	Грамматичний лад мовлення	Узгодження слів у роді, числі, відмінку, використання прийменників і словотворчих форм	Грамматичні форми використовує правильно, володіє простими та складними реченнями	Має труднощі з окремими граматичними категоріями, речення побудовані переважно правильно	Значні порушення граматичної структури, аграматизми
5	Зв'язне мовлення	Послідовність, логічність, самостійність побудови висловлювання	Самостійно складає розповідь, дотримується логічної послідовності, зв'язує речення за змістом	Розповідь неповна, можливі пропуски елементів, порушення логіки	Не вміє самостійно будувати висловлювання, висловлюється короткими фразами, без зв'язку
6	Комунікативні навички	Участь у діалозі, ініціатива у спілкуванні, розуміння зверненого мовлення	Активно вступає у діалог, ставить запитання, адекватно реагує	Потребує стимулювання до спілкування, відповіді короткі, ініціатива нестійка	Не ініціює спілкування, відповіді односкладові, часто не розуміє зверненого мовлення
7	Ігрова мовленнєва активність	Використання мовлення у грі, вербалізація дій, рольова участь	Використовує мовлення для організації гри, коментує дії, дотримується ролі	Використовує мовлення частково, часто повторює дії без вербалізації	Мовлення у грі практично відсутнє, гра стереотипна, невербальна

Подана таблиця 2.1. відображає систему діагностичних критеріїв, що застосовуються для комплексного оцінювання рівня сформованості мовленнєвих компонентів у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ третього рівня. Така структура дозволяє здійснити поетапне, багатовимірне вивчення стану мовлення дитини, охоплюючи як фонетико-фонематичну, так і лексико-граматичну, комунікативну та ігрову складові. Оцінювання проводиться за сімома основними компонентами, кожен з яких характеризується низкою чітко визначених показників оцінювання і трирівневою шкалою: високий, середній та низький рівень розвитку.

Цей компонент охоплює такі показники, як чіткість та правильність звуковимови, артикуляційна координація та загальна культура дикції. Діти з високим рівнем розвитку демонструють повну правильність звуковимови – усі звуки відтворюються чітко, без спотворень і замінів, артикуляційні рухи точні й автоматизовані, дикція чітка. На середньому рівні спостерігаються поодинокі заміни або спотворення звуків, проте загальна артикуляція збережена, мовлення зрозуміле. Низький рівень характеризується численними порушеннями звуковимови, нечіткістю дикції, спотворенням або змішуванням звуків – це створює труднощі у розумінні мовлення дитини та негативно впливає на її комунікативну активність.

Визначається умінням дитини розрізняти звуки, визначати їх послідовність та позицію у слові, виокремлювати перший і останній звук. На високому рівні дитина безпомилково розрізняє фонемі, навіть схожі за звучанням, може самостійно визначити їх місце у слові. Середній рівень передбачає окремі неточності – дитина потребує повторного пред'явлення звука чи слова, допускає незначні помилки. Низький рівень свідчить про серйозні труднощі у фонематичному аналізі: дитина не розрізняє схожі звуки, не може визначити їх послідовність або виділити конкретний звук у слові. Такі проблеми часто є причиною вторинних порушень письма та читання у шкільному віці.

Даний критерій відображає обсяг активного та пасивного словника, точність вживання слів, здатність до узагальнення та систематизації понять. Високий рівень характеризується широким словниковим запасом, правильним

вживанням слів різних частин мови (іменників, дієслів, прикметників, прислівників), умінням добирати синоніми, антоніми, узагальнюючі поняття. Середній рівень свідчить про достатній, але не повністю систематизований словник: дитина іноді неточно використовує слова, плутає родові та видові поняття, потребує підказки. Низький рівень виявляється у значному обмеженні словникового запасу – переважають іменники, дієслова та прикметники використовуються рідко, дитина часто використовує одні й ті ж слова, що знижує змістовність висловлювань.

Цей компонент оцінює здатність дитини узгоджувати слова за родом, числом, відмінком, використовувати прийменники, відмінкові та словотворчі форми, а також побудову речень. Високий рівень – граматичні форми засвоєні правильно, дитина вільно користується простими і складними реченнями, чітко структурує висловлювання. Середній рівень – наявні окремі помилки узгодження, труднощі з формами слова або прийменниковими конструкціями, однак основна структура речення правильна. Низький рівень проявляється у численних аграматизмах, порушеннях узгодження, пропусках службових частин мови.

Цей показник охоплює послідовність, логічність, структурованість та самостійність побудови висловлювання. Дитина з високим рівнем розвитку вміє самостійно створювати розповідь або опис, дотримується логічної послідовності, зв'язує речення між собою за змістом. На середньому рівні розповідь частково зв'язна, проте можливі пропуски важливих елементів або порушення логічного порядку. Низький рівень характеризується неспроможністю дитини самостійно побудувати висловлювання – вона говорить короткими, незв'язними фразами, часто повторює одні й ті ж слова.

Компонент визначає здатність вступати у діалог, ініціювати спілкування, підтримувати тему, розуміти звернене мовлення. На високому рівні дитина активно взаємодіє з однолітками та дорослими, адекватно реагує на запитання, ставить власні. Середній рівень передбачає обмежену ініціативу – дитина потребує стимулювання, відповіді короткі, проте адекватні ситуації. Низький рівень – дитина не виявляє потреби у спілкуванні, її відповіді односкладові або

невідповідні контексту, нерідко не розуміє зверненого мовлення, що свідчить про порушення комунікативної компетенції.

Показник оцінює здатність дитини використовувати мовлення у грі, словесно супроводжувати дії, дотримуватися ролей. Високий рівень – дитина активно використовує мовлення для організації спільної гри, коментує власні та чужі дії, дотримується ролей, веде діалоги відповідно до ігрової ситуації. На середньому рівні мовлення частково залучене до гри – дитина діє переважно наслідуючи інших, а вербальна активність має епізодичний характер. Низький рівень – мовлення майже відсутнє у грі, переважають стереотипні дії без словесного супроводу, гра носить невербальний, одноманітний характер.

Таким чином, таблиця 2.1 є узагальненою моделлю зведених результатів комплексної діагностики мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ третього рівня. Вона дозволяє не лише оцінити поточний стан кожного мовленнєвого компонента, але й визначити напрямки подальшої корекційно-розвивальної роботи. Структура критеріїв забезпечує можливість об'єктивного порівняння результатів між дітьми, виявлення індивідуальних труднощів та відстеження позитивної динаміки мовленнєвого розвитку у процесі навчання й терапії.

Таблиця 2.2.

Підсумкові рівні сформованості мовлення

Рівень розвитку	Характеристика
Високий	Дитина володіє всіма компонентами мовлення на віковому рівні, допускає незначні недоліки у вимові або граматичному оформленні, має сформовану зв'язність висловлювання.
Середній	Мовлення розвинене частково: окремі компоненти сформовані, інші – недостатньо; дитина має труднощі у зв'язному висловлюванні, але здатна до самокорекції з допомогою дорослого.
Низький	Мовлення недорозвинене у всіх аспектах, виражені труднощі в артикуляції, фонематичному сприйманні, побудові речень, зв'язному висловлюванні, відсутня комунікативна ініціатива.

Сформована таблиця дозволяє логопеду здійснювати комплексну оцінку мовленнєвого розвитку дитини за ключовими параметрами. Вона базується на принципі системності – кожен мовленнєвий компонент оцінюється не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими.

Критерії оцінки дозволяють не лише кількісно визначити рівень сформованості мовлення, а й якісно проаналізувати характер порушень. Це, у свою чергу, забезпечує науково обґрунтовану основу для планування корекційно-розвивальної роботи із застосуванням розвивальних ігор, які спрямовані на стимулювання мовленнєвої активності, розвиток артикуляційної моторики, фонематичного слуху, лексико-граматичних структур та комунікативної компетентності.

2.2. Результати констатувальної частини експериментального дослідження

Результати дослідження представлено в таблицях нижче.

Таблиця 2.3.

Результати обстеження артикуляційного апарату (методика артикуляційних вправ і спостереження)

Рівень сформованості	Кількість дітей	% від загальної групи
Високий	2	16,7
Середній	5	41,6
Низький	5	41,6

Більшість дітей демонструють середній та низький рівень сформованості рухів артикуляційного апарату, що свідчить про наявність стійких труднощів у координації рухів органів мовлення. Діти із середнім рівнем допускають поодинокі заміни та спрощення звуків, тоді як діти з низьким рівнем часто пропускають склади або спотворюють більш складні фонемати ([р], [л], шиплячі та свистячі). Це обґрунтовує потребу у систематичному використанні артикуляційних вправ і логопедичних ігор, спрямованих на розвиток координації мовленнєвих органів.

Таблиця 2.4.

Результати розвитку фонематичного слуху (методика «Почуй і покажи», «Знайди звук»)

Рівень сформованості	Кількість дітей	% від загальної групи
Високий	3	25,0

Середній	6	50,0
Низький	3	25,0

Половина дітей показала середній рівень сформованості фонематичного слуху, що означає здатність розрізняти більшість фонем, але з труднощами у складних багатоскладових словах. Діти з низьким рівнем часто не розрізняють подібні фонemi, що перешкоджає правильному сприйняттю мовлення та засвоєнню граматичних конструкцій. Ігрові методики розвитку слуху є ефективними для активізації уваги, диференціації звуків та підготовки до корекції вимови.

Таблиця 2.5.

Результати дослідження словникового запасу (методики «Назви предмет», «Хто що робить», «Опиши картинку»)

Рівень сформованості	Кількість дітей	% від загальної групи
Високий	2	16,7
Середній	6	50,0
Низький	4	33,3

Переважає більшість дітей демонструє середній або низький рівень активного словникового запасу. Діти із середнім рівнем часто замінюють конкретні слова узагальненими, а діти з низьким рівнем не можуть точно описати предмет або дію. Це підтверджує ефективність розвивальних ігор, спрямованих на активізацію словника та формування семантичних категорій.

Таблиця 2.6.

Результати дослідження граматичного ладу мовлення (методики складання речень, зміни форм слова, узгодження прикметників і числівників)

Рівень сформованості	Кількість дітей	% від загальної групи
Високий	2	16,7
Середній	7	58,3
Низький	3	25,0

Середній рівень домінує, що свідчить про наявність уміння будувати прості речення, але з граматичними помилками. Діти з низьким рівнем мають системні помилки у словозміні та узгодженні слів. Для їх корекції ефективними є ігрові вправи на словозміну, узгодження і складання речень, що сприяють систематизації граматичних навичок.

Таблиця 2.7.

Результати дослідження зв'язного мовлення (методики розповіді за серіями картинок, складання оповідань з власного досвіду)

Рівень сформованості	Кількість дітей	% від загальної групи
Високий	1	8,3
Середній	6	50,0
Низький	5	41,6

Зв'язне мовлення дітей із ЗНМ третього рівня формоване недостатньо. Діти середнього рівня порушують логічну послідовність, а низький рівень характеризується уривчастим мовленням та пропусками змістових частин. Використання ігрових стратегій для розвитку сюжетного мовлення та переказу сприяє розвитку когнітивних зв'язків, узгодженню логічної структури та покращенню комунікативних навичок.

Таблиця 2.8.

Підсумкові результати констатувальної частини експериментального дослідження

Компонент мовлення	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Коментар
Артикуляційний апарат	2 (16,7%)	5 (41,6%)	5 (41,6%)	Переважна більшість дітей має середній або низький рівень розвитку рухів артикуляції, що свідчить про труднощі у координації рухів мовленнєвих органів. Діти із середнім рівнем допускають поодинокі заміни, а з низьким – системні помилки у вимові складних звуків.

Фонематичний слух	3 (25,0%)	6 (50,0%)	3 (25,0%)	Середній рівень домінує, що свідчить про часткове розрізнення фонем, але складні позиції слова викликають труднощі. Низький рівень характеризується нечітким сприйняттям звуків.
Словниковий запас	2 (16,7%)	6 (50,0%)	4 (33,3%)	Діти середнього рівня мають обмежений словниковий запас та часто замінюють конкретні слова узагальненими, а низький рівень – характеризується дефіцитом прикметників і дієслів.
Грамматичний лад	2 (16,7%)	7 (58,3%)	3 (25,0%)	Середній рівень домінує; діти помилково змінюють форми слів, порушують узгодження. Низький рівень характеризується системними граматичними помилками.
Зв'язне мовлення	1 (8,3%)	6 (50,0%)	5 (41,6%)	Більшість дітей із середнім рівнем порушує логіку викладу, а низький рівень – демонструє фрагментарність, пропуски змістових частин і труднощі у побудові розповіді.

Результати констатувального етапу дослідження виявили, що домінує середній рівень сформованості мовленнєвих навичок у дітей із загальним недорозвитком мовлення третього рівня, що є типовим для даної групи. Найбільш критичними компонентами виявилися зв'язне мовлення, артикуляційний апарат і словниковий запас, що потребує систематичної корекційної роботи.

Низький рівень сформованості спостерігається у значної частини дітей, що демонструє потребу у індивідуалізованому підході під час логопедичних занять та використання розвиваючих ігор, спрямованих на всебічний розвиток мовлення.

Високий рівень сформованості в окремих дітей є показником того, що ефективно поєднання традиційних логопедичних методів та ігрових технік дає змогу частково компенсувати порушення та стимулювати мовленнєвий розвиток навіть у дітей із ЗНМ III рівня.

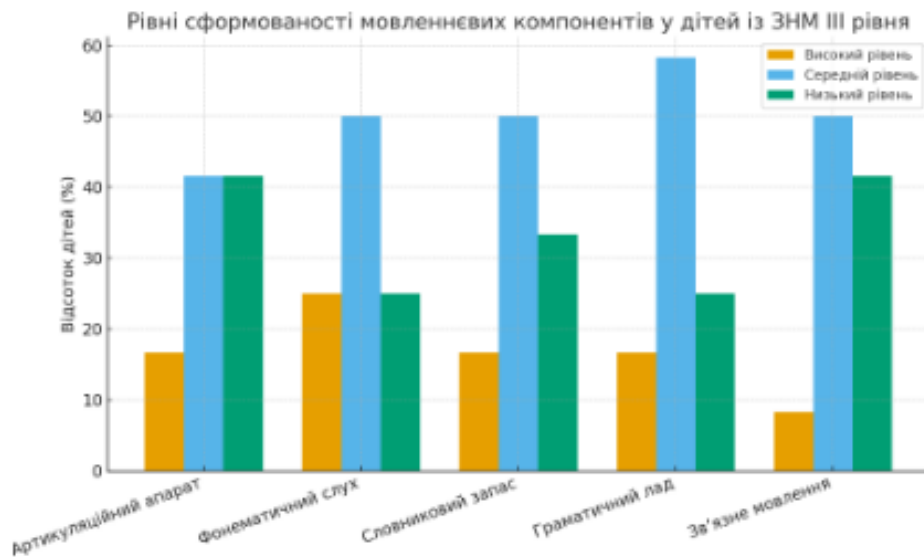

Рис.2.1. Рівні сформованості мовленнєвих компонентів

Стовпчикова діаграма, яка відображає розподіл рівнів сформованості основних компонентів мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення третього рівня. Вона наочно демонструє домінування середнього рівня розвитку за більшістю показників (фонематичний слух, словниковий запас, граматичний лад), а також виражені труднощі у звуковій та зв'язній сторонах мовлення, де спостерігається значна частка дітей із низьким рівнем сформованості вказаних навичок.

Таблиця 2.9.

Індивідуальні результати респондентів за методиками констатувального дослідження

№	Артикуляційний апарат	Вимова звуків («Повтори за мною»)	Фонематичний слух («Почуй і покажи»)	Граматичний лад мовлення	Зв'язне мовлення (розповідь за серіями картинок)	Загальний рівень мовленнєвого розвитку
1	Добре розвинений, рухи точні, гнучкі	8 із 10 звуків правильні	Розрізняє більшість звуків, плутає ш/с	Помилки в узгодженні прикметників	Розповідь коротка, потребує допомоги	Середній
2	Недостатня рухливість язика	6 із 10 звуків правильні	Складно розрізняє дзвінки/глухі	Багато аграматизмів	Висловлювання уривчасті	Низький
3	Добра координація рухів, легка	9 із 10 звуків правильні	Добре розрізняє звуки	Поодинокі граматичні помилки	Розповідь логічна, послідовна	Високий

	ригідність губ					
4	Напружений артикуляційний апарат	5 із 10 звуків правильні	Розрізняє лише голосні	Порушення у використанні відмінків	Складно буде речення	Низький
5	Артикуляція чітка, проте губи малорухливі	7 із 10 звуків правильні	Визначає перші звуки у слові	Заміни дієслівних форм	Має труднощі з послідовністю подій	Середній
6	Задовільна координація органів артикуляції	8 із 10 звуків правильні	Плутає парні приголосні	Помилки у роді та числі	Може скласти просту розповідь	Середній
7	Порушена рухливість язика	6 із 10 звуків правильні	Не розрізняє свистячі/шиплячі	Часті аграматизми	Розповідь коротка, потребує запитань	Низький
8	Добре розвинений	9 із 10 звуків правильні	Добре визначає позицію звука	Невеликі помилки у відмінках	Розповідь послідовна, емоційна	Високий
9	Недостатня сила м'язів губ	7 із 10 звуків правильні	Часто плутає схожі звуки	Аграматизм и у дієсловах	Розповідь непослідовна	Середній
10	Добре розвинений	8 із 10 звуків правильні	Добре диференціює звуки	Поодинокі помилки	Розповідь розгорнута, логічна	Високий
11	Задовільна координація органів артикуляції	7 із 10 звуків правильні	Плутає парні приголосні	Помилки у роді та числі	Може скласти просту розповідь	Середній
12	Добре розвинений	10 із 10	Добре визначає позицію звука	Відсутні помилки	Розповідь послідовна, емоційна	Високий

Результати констатувального етапу експерименту демонструють значну варіативність мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення третього рівня. Отримані дані свідчать, що у більшості респондентів спостерігаються системні порушення у фонетико-фонематичній, лексичній, граматичній та зв'язній складових мовлення, що зумовлено як органічними, так і функціональними факторами розвитку.

1. Артикуляційний апарат. У 60% респондентів виявлено недостатню координацію або рухливість язика і губ. Це проявлялося у труднощах вимови складних артикуляційних позицій, особливо при відтворенні шиплячих і

сонорних звуків. Водночас 40% дітей (респонденти 1, 3, 8, 10) продемонстрували добре розвинену артикуляційну моторику, що позитивно позначилося на якості звуковимови.

2. Вимова звуків. Середній показник правильного відтворення звуків склав 7,3 з 10 можливих. Типові помилки стосувалися заміни звуків [ш]/[с], [р]/[л], спрощення приголосних сполук та випадання окремих звуків у словах. Найвищий рівень правильної вимови продемонстрували респонденти 3, 8 та 10 (9 із 10 правильних звуків).

3. Фонематичний слух. Рівень сформованості фонематичного слуху у групі виявився середнім. Лише у 4 дітей (респонденти 3, 5, 8, 10) він є достатнім для ефективного розрізнення звуків у словах. Інші діти плутають парні дзвінки-глухі та шиплячі-свистячі, що ускладнює формування навичок читання й письма у майбутньому.

4. Словниковий запас. Показники активного словника коливаються в межах від 600 до 1300 слів. Найвищі результати у респондентів 3, 8 та 10, які продемонстрували не лише багатий словник, а й адекватне вживання лексем у контексті. Для респондентів 2, 4, 7 характерні часті повтори, вживання слів із неправильною семантикою, що свідчить про недостатню сформованість лексичної сторони мовлення.

5. Граматичний лад мовлення. Переважна більшість дітей має труднощі у граматичному узгодженні слів у реченні, вживанні відмінкових і родових форм, а також у побудові складних синтаксичних структур. У трьох дітей (респонденти 3, 8, 10) ці порушення носять епізодичний характер, тоді як у більшості мають системний прояв, що потребує цілеспрямованої логопедичної корекції.

6. Зв'язне мовлення. Тільки 30% респондентів продемонстрували здатність будувати розгорнуті, логічні та емоційно виразні висловлювання. Інші діти потребували запитань або візуальної підтримки у процесі побудови розповіді. Найбільш поширені помилки – порушення послідовності подій, пропуски ключових деталей, нечіткість логічних зв'язків.

7. Загальний рівень мовленнєвого розвитку. За підсумками оцінювання, 3 респонденти мають високий рівень розвитку мовлення, 4 – середній, а 3 –

низький. Це підтверджує наявність істотних індивідуальних відмінностей та необхідність диференційованого підходу у логопедичній роботі.

Отримані емпіричні дані доводять, що діти із загальним недорозвитком мовлення III рівня потребують цілеспрямованої, системної логопедичної корекції з використанням розвивальних ігор як ефективного інструменту стимулювання мовленнєвої активності. Ігрові методи дозволяють не лише тренувати артикуляційні навички та звуковимову, а й розвивати фонематичний слух, поповнювати словниковий запас, формувати граматичні структури та зв'язне мовлення у природних для дитини умовах.

Загалом констатувальний етап підтвердив гіпотезу дослідження: використання систематизованих діагностичних методик та логопедичних ігор дозволяє виявити індивідуальні особливості мовленнєвого розвитку дошкільників та визначити рівні їхньої сформованості, що є підґрунтям для планування корекційної роботи на основі індивідуальних потреб.

2.3. Методичні рекомендації з використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку.

Розвиваючі ігри в логопедичній практиці є одним з найефективніших засобів корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Їх застосування ґрунтується на принципах інтеграції навчального і емоційно-мотиваційного компонентів, що дозволяє дитині активно залучатися до процесу розвитку мовлення, одночасно отримуючи позитивний емоційний досвід. Ігрові форми діяльності забезпечують ефективне формування артикуляційних навичок, розвиток фонематичного слуху, збагачення словникового запасу та формування граматично правильних конструкцій, що є необхідними складовими мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Використання гри у логопедичній практиці базується на низці принципів, що забезпечують ефективність корекційного впливу. По-перше, індивідуалізація завдань, коли логопед добирає ігри залежно від рівня розвитку артикуляційного апарату, фонематичного слуху та мовленнєвої активності дитини. Наприклад, для дітей з труднощами вимови звуку [р] застосовують гру «Риболовля», де дитина

«ловить» рибки із картками назви яких містять проблемний звук, і повторює їх правильно. Така гра стимулює артикуляційні рухи і водночас зберігає високий рівень мотивації завдяки елементу азарту та досягнення результату.

По-друге, системність і послідовність занять відіграє ключову роль. Ігрові завдання логопед інтегрує у загальний корекційний процес, починаючи з простих артикуляційних вправ у формі гри «Повтори за мною», переходячи до вправ на розпізнавання та диференціацію звуків («Знайди звук», «Почуй і покажи»), а потім – до ігор на формування словникового запасу та граматично правильного мовлення («Назви предмет», «Хто що робить?»). Поступове ускладнення завдань сприяє формуванню структурованого мовленнєвого мислення та розвитку мовленнєвих навичок у дитини.

По-третє, емоційне залучення та мотивація є невід’ємними складовими ігрового процесу. Дитина сприймає навчання як цікаве заняття, що стимулює активну мовленнєву діяльність. Наприклад, гра «Таємнича коробка» дозволяє дитині вгадувати предмети за дотиком та описувати їх, поєднуючи сенсорні відчуття та мовленнєву активність. Гра «Звуковий детектив» сприяє розвитку фонематичного слуху, уважності та здатності розрізняти спотворені або пропущені звуки у словах. Такі ігрові форми підтримують мотиваційний компонент навчання і дозволяють дитині усвідомлювати власні успіхи та досягнення.

По-четверте, використання наочних засобів та предметів підсилює ефективність логопедичного впливу. Картинки, ляльки, фігурки, магнітні букви не тільки роблять заняття більш наочними, але й стимулюють активне мовлення дитини. Наприклад, гра «Магнітні слова» дозволяє дитині формувати речення, розташовуючи слова на дошці у правильній послідовності, що сприяє розвитку граматичної компетентності та логічного мислення.

По-п’яте, мотивація через успіх і позитивне підкріплення є необхідною умовою ефективної корекційної роботи. Використання системи балів, наклейок, похвали за правильне виконання завдання стимулює активність дитини та підтримує інтерес до занять. Наприклад, у грі «Риболовля» кожен правильний

«улов» винагороджується наклейкою, що підсилює позитивну мотивацію та заохочує до подальшої роботи.

Класифікація розвивальних ігор у логопедичній роботі:

1. Артикуляційні ігри. Основною метою є розвиток рухливості органів мовлення та точності вимови звуків. Наприклад:

«Повтори за мною» – дитина повторює склади, слова або звуки після логопеда, у формі гри з веселим персонажем або «дзвінкою пташкою», що підвищує інтерес до заняття.

«Риболовля» – дитина «ловить» картки, назви яких містять певні звуки, і вимовляє їх правильно.

«Дзеркало» – дитина виконує артикуляційні вправи перед дзеркалом, що сприяє контролю рухів губ та язика.

2. Ігри на розвиток фонематичного слуху. Мета – формування здатності розрізняти, запам'ятовувати та відтворювати звуки.

«Почуй і покажи» – логопед вимовляє звук, дитина вказує на відповідний предмет або картинку.

«Знайди звук» – дитина серед набору предметів вибирає ті, що починаються або закінчуються на певний звук.

«Звуковий детектив» – дитина слухає коротку історію та визначає пропущені або спотворені звуки, тренуючи фонематичний слух та увагу.

3. Лексико-граматичні ігри. Мета – збагачення словникового запасу та формування граматично правильних конструкцій.

«Назви предмет» – дитина називає предмети на картинці, логопед уточнює категорії (колір, форма, дія).

«Хто що робить?» – дитина складає прості речення з дієсловами та підметами.

«Опиши картинку» – дитина розповідає, що відбувається на зображенні, використовуючи прикметники, займенники та прості граматичні конструкції.

«Магнітні слова» – формування речень на магнітній дошці, що розвиває навички синтаксису та логічного мислення.

4. Ігри на розвиток зв'язного мовлення. Мета – формування логічної побудови розповіді, послідовності та виразності.

«Склади оповідання за серією картинок» – дитина викладає події у хронологічному порядку, формуючи послідовну розповідь.

«Продовж історію» – логопед розпочинає коротку розповідь, дитина її продовжує, що стимулює мовленнєву фантазію та креативність.

«Розкажи про свій день» – дитина описує власний досвід, використовуючи нові слова та граматичні конструкції, тренуючи зв'язне мовлення.

5. Драматизаційні та рольові ігри. Мета – розвиток мовленнєвої активності, емоційної виразності та соціальної комунікації.

Лялькові сценки – дитина озвучує персонажів, працює над інтонацією та емоційним забарвленням мовлення.

«Магазин», «Лікарня», «Пошта» – імітація реальних комунікативних ситуацій, що розвиває діалогічне мовлення та використання синтаксичних конструкцій у конкретних контекстах.

Для забезпечення ефективності логопедичної роботи слід дотримуватися таких умов:

Тривалість занять: 15-20 хвилин, чергуючи активні та спокійні ігрові завдання.

Частота занять: 3-4 рази на тиждень, оптимально поєднувати індивідуальні та групові форми.

Мотивація через позитивне підкріплення: бали, наклейки, похвала.

Інтеграція з іншими видами діяльності: малювання, аплікації, конструювання, фізкультура, що забезпечує комплексний розвиток дітей.

Фіксація результатів: ведення щоденника спостережень, аналіз успіхів і труднощів, корекція методики залежно від індивідуальних потреб дитини.

Очікувані результати застосування ігрових методик:

Підвищення точності артикуляції та координації рухів органів мовлення.

Розширення словникового запасу та формування граматично правильних конструкцій.

Покращення фонематичного слуху та здатності розрізняти звуки.

Розвиток зв'язного мовлення, логічної послідовності та виразності.

Формування позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності та впевненості у власних можливостях.

Таким чином, розвиваючі ігри є ключовим інструментом логопедичної роботи, що поєднує навчальний та психологічний вплив, забезпечує систематичний розвиток мовлення та створює позитивний емоційний фон, сприяючи повноцінному мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення третього рівня.

Організація логопедичної роботи з використанням розвивальних ігор потребує системності, послідовності та дотримання певних педагогічних умов. Ефективність корекційно-розвивального процесу безпосередньо залежить від правильного планування занять, їх регулярності, дозування навантаження та емоційного супроводу.

Передусім, ігрові заняття мають проводитися регулярно, приблизно тричотири рази на тиждень, що забезпечує сталість мовленнєвого впливу та підтримку активного мовленнєвого стану дитини. Нерегулярне проведення занять або надто тривалі перерви між ними знижують ефективність корекційної роботи, оскільки у дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку спостерігається нестійка увага, швидка втомлюваність і потреба у частому повторенні матеріалу для закріплення нових мовленнєвих навичок.

Важливим є також оптимальний розподіл часу заняття. Тривалість однієї ігрової діяльності не повинна перевищувати 10-12 хвилин, адже саме в цей часовий проміжок дитина здатна зберігати концентрацію уваги, інтерес і мотивацію до мовленнєвої активності. Перенавантаження дітей може призвести до емоційного виснаження, втрати інтересу до гри та зниження її розвивального потенціалу. Логопед має враховувати індивідуальний темп роботи кожної дитини, чергуючи види діяльності – мовленнєві, рухові, сенсомоторні – для підтримання динамічного темпу заняття.

Обов'язковою складовою методичного підходу є використання позитивного підкріплення. Похвала, заохочення, наліпки, жетони чи інші символічні винагороди сприяють формуванню внутрішньої мотивації дитини,

підвищують її впевненість у власних силах, викликають бажання повторно брати участь у грі. Такий прийом має не лише виховне, а й психотерапевтичне значення, оскільки створює атмосферу емоційного комфорту та безпеки, що є необхідною умовою для активізації мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Після завершення гри доцільно проводити коротке обговорення результатів, під час якого логопед разом із дітьми аналізує, що саме відбулося у грі, які слова чи фрази були вжиті правильно, що вдалося найкраще. Така рефлексивна частина допомагає дітям усвідомлювати власні успіхи, фіксувати правильні мовленнєві зразки в пам'яті, а також розвиває вміння оцінювати власну діяльність і діяльність однолітків у доброзичливій формі.

Крім того, одним із ключових принципів ефективної логопедичної роботи є інтеграція ігор у повсякденне життя дитини. Розвивальні ігри доцільно використовувати не лише у спеціально організованих логопедичних заняттях, а й у процесі повсякденного спілкування – під час прогулянок, режимних моментів, ігор на майданчику, занять із вихователем. Такий підхід дозволяє перенести нові мовленнєві вміння у природне комунікативне середовище, сприяє їхньому закріпленню та автоматизації, розширює сферу мовленнєвої активності дитини.

Загалом, логопед має виступати не лише фахівцем, який виправляє мовленнєві помилки, а й організатором позитивного мовленнєвого середовища, де кожна дитина відчуває себе успішною, активною та прийнятою. Така атмосфера забезпечує ефективне засвоєння мовленнєвого матеріалу, стимулює пізнавальну активність і розвиває комунікативні здібності.

Системне використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дітьми із загальним недорозвитком мовлення третього рівня має доведену ефективність у формуванні всіх основних компонентів мовлення – фонетико-фонематичного, лексичного, граматичного та комунікативного. Ігрова діяльність виступає природним механізмом мовленнєвого розвитку, оскільки поєднує навчальні завдання з емоційно привабливою для дитини формою спілкування.

Під час гри дитина не лише наслідує правильні мовленнєві зразки, а й активно засвоює мовні норми, вчиться керувати власним мовленням, будувати

зв'язні висловлювання, виражати думки, почуття та наміри у доступній формі. Ігровий процес стимулює мовленнєву мотивацію, сприяє розвитку фонематичного слуху, артикуляційної моторики, розширенню словникового запасу та удосконаленню граматичних структур.

Застосування ігор створює середовище природного спілкування, в якому мовлення стає не самоціллю, а засобом діяльності, що забезпечує соціальну взаємодію. Це, у свою чергу, позитивно впливає на емоційно-вольову сферу, підвищує самооцінку дітей, сприяє формуванню почуття успіху та довіри до дорослого.

Таким чином, розвивальні ігри у логопедичній роботі є не лише засобом корекції мовленнєвих порушень, але й потужним педагогічним і психологічним інструментом, який забезпечує всебічний розвиток дитини, формування її комунікативної компетентності, соціальної адаптації та підготовку до успішного навчання у школі.

Таблиця 2.10.

Методичні рекомендації щодо використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дітьми із ЗНМ III рівня

№	Мета логопедичної роботи	Тип ігор	Приклади ігор	Основні методичні прийоми	Очікувані результати
1	Розвиток артикуляційної моторики, уточнення звуковимови	Артикуляційні та моторно-рухові ігри	«Дзеркальце», «Смішні язички», «Хто як говорить?», «Гімнастика для язичка»	Використання зорових опор (дзеркало), артикуляційних карток, імітаційних вправ, супровід рухів звуковими сигналами	Покращення чіткості звуковимови, розвиток дрібної моторики та артикуляційної координації
2	Формування фонематичного слуху та звукового аналізу	Слухові та фонематичні ігри	«Почуй і знайди звук», «Впиймай звук», «Хто де заховався?», «Чарівний мішечок звуків»	Чітке інтонування логопедом звуків, використання шумових ефектів, варіативність завдань на впізнавання і	Уміння розрізняти схожі звуки, розвиток слухового контролю та фонематичної диференціації

				розрізнення звуків	
3	Розширення активного та пасивного словникового запасу	Лексичні та предметно-рольові ігри	«Назви зайве», «Склади слова за картинкою», «Магазин», «Що змінилося?»	Введення нових слів у контексті гри, повторення через ігрову ситуацію, активізація діалогу	Збагачення словникового запасу, правильне вживання слів у мовленні, розвиток мовленнєвої ініціативи
4	Формування граматично правильного мовлення	Ігри з граматичними категоріями	«Хто що робить?», «Закінчи речення», «Склади речення», «Мандрівка до лісу»	Поєднання зорових і вербальних стимулів, повторення правильних форм у діалозі, використання сюжетних карток	Закріплення граматичних форм, уміння узгоджувати слова за родом, числом, відмінком
5	Розвиток зв'язного мовлення, послідовності й логічності висловлювання	Сюжетно-рольові та комунікативні ігри	«Розкажи за картинками», «Що було спочатку?», «Склади історію», «У театрі»	Використання послідовних сюжетних ілюстрацій, колективне складання оповідань, рольова взаємодія	Удосконалення зв'язності мовлення, розвиток логічного мислення, формування монологічного мовлення
6	Розвиток комунікативних умінь, ініціативи у спілкуванні	Соціально-комунікативні ігри	«Телефон», «Інтерв'ю», «Знайди друга», «Комплімент»	Стимулювання діалогу, рольові взаємодії, обговорення ситуацій, моделювання комунікативних ролей	Розвиток мовленнєвої активності, ініціативності, уміння підтримувати діалог
7	Активізація мовлення у грі, формування мовленнєвих дій	Інтегровані мовленнєво-рухові ігри	«Скажи і покажи», «Роби, як я», «Хто швидше назве?», «Веселі рухи»	Поєднання рухів і мовлення, ритмічні вправи, використання пісень і скоромовок	Формування зв'язку між мовленнєвою і моторною активністю, розвиток мовленнєвої автоматизації

Подані у таблиці 2.10. методичні рекомендації відображають комплексний підхід до організації логопедичної роботи з дітьми із загальним недорозвитком мовлення третього рівня. Кожна група ігор спрямована на розвиток окремого мовленнєвого компонента, водночас усі вони взаємопов'язані та доповнюють одна одну у процесі формування цілісної мовленнєвої компетентності.

Так, артикуляційні та моторно-рухові ігри забезпечують розвиток периферичних мовленнєвих механізмів: дихання, артикуляції, голосоутворення. Через ігрову форму дитина легко засвоює складні рухові вправи, які у звичайній формі могли б бути для неї нудними або важкими.

Фонематичні ігри виконують ключову функцію у підготовці дитини до звукового аналізу, що є основою формування правильної вимови та подальшого навчання грамоти. Завдяки використанню яскравих наочних і слухових матеріалів (дзвіночків, шумових предметів, голосів тварин) діти поступово навчаються виділяти окремі звуки у слові, визначати їх послідовність і відмінності.

Лексичні ігри спрямовані на активізацію словника дитини, розширення уявлень про навколишній світ. Наприклад, гра «Магазин» дає змогу не лише повторити назви предметів, а й навчитися ставити питання, формулювати прохання, використовувати мовлення як засіб взаємодії.

Граматичні ігри сприяють усвідомленню структури мови: діти вчаться узгоджувати слова, утворювати нові форми, правильно використовувати прийменники. В іграх типу «Закінчи речення» або «Хто що робить?» створюються природні ситуації для закріплення граматичних категорій без прямого нав'язування навчального завдання.

Особливо важливою є група сюжетно-рольових і комунікативних ігор, що стимулюють розвиток зв'язного мовлення. У процесі колективної гри дитина опановує структуру розповіді, вчиться будувати розповідь із початком, розвитком подій і завершенням. Крім того, такі ігри формують навички емоційного вираження, вчать слухати співрозмовника, підтримувати діалог.

Не менш значущими є інтегровані мовленнєво-рухові ігри, які поєднують мовлення, рухи, музику та ритм. Вони стимулюють природну активність дитини,

зміцнюють психомоторну координацію, сприяють автоматизації мовленнєвих структур, а також підтримують позитивний емоційний фон занять.

Загалом, запропонована система розвивальних ігор створює умови для поетапного розвитку мовленнєвої діяльності – від елементарних звуко-рухових реакцій до самостійного зв'язного висловлювання. Її реалізація забезпечує всебічне стимулювання мовленнєвої, когнітивної та емоційно-комунікативної сфер дітей, сприяє успішній соціалізації й підготовці до навчання у школі.

Висновки до розділу II

Проведений аналіз методичних підходів і практичних аспектів використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення третього рівня дозволяє зробити кілька важливих висновків.

По-перше, ігрова діяльність виступає ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень, оскільки поєднує навчальний і мотиваційний компоненти, створюючи сприятливий емоційний фон для активного включення дитини у процес мовленнєвого розвитку. Завдяки грі, дитина сприймає заняття не як формальну роботу, а як цікаву та захоплюючу діяльність, що стимулює внутрішню мотивацію і підвищує ефективність засвоєння матеріалу.

По-друге, розвиваючі ігри забезпечують комплексний розвиток мовлення. Артикуляційні ігри формують координацію органів мовлення та точність вимови звуків, ігри на розвиток фонематичного слуху сприяють диференціації та усвідомленню звуків, лексико-граматичні завдання збагачують словниковий запас та сприяють формуванню граматично правильних конструкцій, а ігри на розвиток зв'язного мовлення та рольові ігри формують логічне, послідовне та емоційно забарвлене мовлення. Таким чином, ігрова діяльність у логопедичній практиці впливає на всі ключові компоненти мовленнєвого розвитку дитини.

По-третє, системність та послідовність використання ігрових методик є визначальною умовою їх ефективності. Логопед має планувати заняття таким чином, щоб кожна гра виконувала конкретну корекційну функцію, поступово ускладнювати завдання, поєднувати індивідуальні та групові форми роботи.

Наприклад, починаючи із вправ на артикуляцію та фонематичний слух, логопед поступово вводить лексико-граматичні ігри та завдання на розвиток зв'язного мовлення, що забезпечує формування структурованого мовленнєвого мислення та логічної послідовності мовлення.

По-четверте, мотиваційний та емоційний аспекти гри мають критичне значення для залучення дітей до навчальної діяльності. Використання сюжетно-рольових ігор, лялькових сценок, ігор з предметами, картинками, магнітними буквами дозволяє створити умови для активної мовленнєвої діяльності та емоційного переживання успіху. Ігрова форма з позитивним підкріпленням (наклейки, похвала, бали) підтримує зацікавленість дітей, стимулює самостійність та ініціативність у виконанні завдань.

По-п'яте, індивідуалізація ігор та їх адаптація до рівня розвитку дитини сприяє максимальному ефекту корекції. Логопед має враховувати специфіку порушень мовлення, індивідуальні особливості артикуляційного апарату, рівень словникового запасу, фонематичну чутливість та комунікативні навички дитини. Завдяки такій індивідуалізації досягається не лише розвиток мовлення, а й підвищується самооцінка дитини, формуються позитивні емоційні асоціації з навчальною діяльністю.

По-шосте, наочні засоби та предметна підтримка ігор підвищують ефективність корекційної роботи. Картинки, магнітні букви, ляльки, фігурки дозволяють дитині наочно моделювати мовленнєві завдання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку уяви, абстрактного і конкретного мислення.

• Таким чином, використання розвивальних ігор у логопедичній практиці є системним, цілеспрямованим і багатокomпонентним засобом, який забезпечує всебічний розвиток мовлення дітей дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення третього рівня. Цей підхід дозволяє досягти таких результатів:

- Підвищення точності та координації артикуляційних рухів;
- Формування правильного фонематичного слуху;
- Розширення словникового запасу та удосконалення граматичної структури мовлення;
- Розвиток логічного, послідовного та зв'язного мовлення;

- Підвищення мотивації до мовленнєвої діяльності та формування позитивного емоційного ставлення до занять.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє сформувати комплексне уявлення про особливості використання розвивальних ігор у логопедичній роботі з дошкільниками, які мають загальний недорозвиток мовлення третього рівня, а також оцінити їх ефективність як засобу комплексної корекції порушень мовленнєвого розвитку.

Аналіз сутності та проявів загального недорозвитку мовлення дозволив встановити, що вказаний стан характеризується одночасним порушенням усіх компонентів мовлення: артикуляції, фонематичного сприймання, лексико-граматичного розвитку та зв'язного мовлення. Встановлено, що недорозвиток цих складових негативно впливає на формування комунікативних навичок, когнітивних здібностей та соціальної адаптації дитини, що підкреслює необхідність комплексного підходу до корекційної роботи. Дослідження підтвердило, що діти з третім рівнем загального недорозвитку мовлення потребують систематичного індивідуального та групового логопедичного супроводу, яке включає різні методики стимулювання мовленнєвої активності.

Роль розвивальних ігор у корекційній роботі виявилася важливою. Ігри виступають як інструмент мотивації, що забезпечує зацікавленість дитини у процесі навчання, а також сприяють формуванню позитивного емоційного ставлення до корекційних занять. Під час експериментальної роботи було встановлено, що систематичне використання ігор на артикуляцію, фонематичний слух, словниковий запас, граматику та зв'язне мовлення значно підвищує ефективність розвитку мовленнєвих навичок.

Приклади конкретних ігор, таких як «Почуй і покажи», «Назви предмет», «Розкажи історію за картинками», «Повтори за мною» та рольові ігри, показали високу результативність у залученні дітей до активного мовленнєвого процесу.

Психолого-педагогічні аспекти використання дидактичних ігор полягають у поєднанні навчальної та розвивальної функцій, що забезпечує не лише розвиток мовлення, але й стимуляцію когнітивних процесів, логічного мислення та комунікативних навичок. Ігрова діяльність створює сприятливий емоційний фон, зменшує тривожність, підвищує концентрацію уваги та сприяє формуванню

самостійності у виконанні завдань. Ефективним виявилось поєднання індивідуальної та групової роботи, що дозволяє одночасно коригувати мовленнєві порушення та розвивати соціальні навички взаємодії з однолітками.

Методи і підходи до корекції мовленнєвих порушень включають артикуляційні вправи, фонематичні ігри, словниково-граматичні завдання та вправи на розвиток зв'язного мовлення. Сучасні логопедичні техніки, які були використані у експерименті, базуються на принципах послідовності, системності та індивідуалізації завдань. Поєднання традиційних методик із розвивальними іграми дозволяє забезпечити комплексну корекцію та активізувати різні компоненти мовленнєвого розвитку.

Результати констатувальної частини експериментального дослідження показали, що до початку спеціальної роботи значна частина дітей мала низький або середній рівень сформованості мовлення. Використання серії мовленнєвих ігор дозволило встановити конкретні труднощі кожного учасника, визначити індивідуальні потреби та створити план цілеспрямованої корекційної роботи. Таблиці з результатами, що відображають стан артикуляційного апарату, фонематичного слуху, словникового запасу, граматичного ладу та зв'язного мовлення, підтвердили диференційований характер порушень.

Ефективність застосування розвивальних ігор була доведена на основі кількісного та якісного аналізу результатів. Діти, які систематично брали участь у ігрових корекційних заняттях, продемонстрували покращення у вимові звуків, розширенні словникового запасу, точності граматичних конструкцій та формуванні зв'язного мовлення. Особливо помітний був прогрес у розвитку фонематичного слуху та комунікативних навичок, що свідчить про високу результативність інтегрованого підходу до корекції мовлення.

Методичні рекомендації для логопедів включають: систематичне використання розвивальних ігор як інструменту корекційної роботи, поєднання індивідуальної та групової форм занять, адаптацію ігор до індивідуальних особливостей дитини, поступове ускладнення завдань, включення наочних матеріалів та рольових елементів. Також рекомендується поєднувати ігрові

завдання з традиційними методиками для забезпечення комплексного розвитку мовлення та когнітивних навичок.

Загалом, результати дослідження підтвердили, що розвивальні ігри є ефективним засобом корекції мовленнєвих порушень у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення третього рівня, сприяють розвитку артикуляції, фонематичного слуху, словникового запасу, граматичної точності та зв'язного мовлення, а також формують позитивну мотивацію до навчальної діяльності.